

RUSIŠKI EPIGRAFINIAI MEMORIALINIAI XIX AMŽIAUS ĮRAŠAI VILNIAUS KATALIKIŠKOSE KAPINĖSE

Kšištof Tolkačevski | Vilniaus universiteto Knygotyros
ir dokumentotyros institutas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: ksistof.tolkacevski@kf.vu.lt

XXI amžiuje vis daugiau istorinių šaltinių įtraukiama į tarpdisciplininius tyrimus, humanitarinių šaltinių bazė tiriama taikant ne tik humanitarinių, bet ir socialinių mokslų metodus. Tokiuose tyrimuose gaunami rezultatai, kurių neįmanoma pasiekti tradiciniais humanitarų taikomais metodais.

Šiame straipsnyje tiriamos XIX a. epitafijos, užrašytos rusų kalba, tačiau atsiradusios katalikiškose kapinėse. Tyrime epitafija yra skaidoma į struktūrinius elementus, jie „prakalbinami“ semiotiniu požiūriu. Taip pat gilinamasi į šaltinio atsiradimo istorinį kontekstą, kalbos vartojimo pokyčius Vilniuje XIX a. pabaigoje, ieškoma sąsajų tarp biografistikos ir atminimo įamžinimo, tiriamas ryšys tarp teksto kūrėjo ir skaitytojo.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: *epigrafinis memorialinis įrašas, epitafija, paminklas, rusų kalba, Katalikų bažnyčia, kapinės, unitai.*

ĮVADAS

Visą XIX amžių Lietuva buvo Rusijos imperijos sudėtyje, todėl tokie svarbūs kultūros ir švietimo klausimai kaip kalba, skaitymas, ugdymas, rašto vartojimas išliko veikiami ne tik šio regiono tradicijų, bet ir Rusijos kultūros bei vietinės nomenklatūros. Po Abiejų Tautų Respublikos padalijimo visuomeninis ir kultūrinis gyvenimas buvo griežtai kontroliuojamas: įvesta knygų cenzūra, apribota leidyba, Katalikų bažnyčios veikla ir jos ryšiai su Vatikanu, uždarytas Vilniaus universitetas, po 1863–1864 m. sukilimo uždrausta spauda lotyniškais rašmenimis ir kt. Savitą rusifikacijos pėdsaką visa tai paliko ir ten, kur anksčiau to nebuvo – katalikiškų kapinių epigrafiniuose memorialiniuose įrašuose.

Epigrafinio memorialinio įrašo sąvoka yra įtraukiama į istoriografijos lauką. Paprastai epigrafikos mokslo tyrimo objektas dažniausiai vadinamas įrašu (gr. *epigraph*). Ši sąvoka suvokiama kaip įvairaus turinio ir visokios paskirties tekstas, įrašytas kietoje ir patvarioje medžiagoje¹. Greta šio termino mokslinėje apyvarčioje

1 PUZINAS, Jonas. Įrašas. Iš *Lietuvių enciklopedija*. T. 9. Boston, 1956, p. 60–62.

vartojamas ir epigrafo terminas, suvokiamas kaip trumpas užrašas ant paminklo, šventyklos ar kito statinio sienos, metalo, molio, kaulo, medžio, kt. dirbinio². Vis dėlto abu terminai turi papildomų reikšmių: pagrindinė įrašo reikšmė yra *įrašymas į knygą, kas įrašyta*³. Taip pat ir epigrafas reiškia literatūros kūrinio, liaudies dainos ar pasakėčios citatą, įrašytą kūrinio ar jo dalių pradžioje autoriaus minčiai apibūdinti⁴. Kitų šalių (pavyzdžiui, Lenkijos) mokslininkai vartoja ne graikišką, bet lotynišką įrašo atitikmenį – *inscriptio*, t. y. inskripcija. Lietuvoje, kalbant apie įrašus kietoje medžiagoje, šį terminą kartais vartoja istorikai⁵, tačiau kaip ir epigrafas arba įrašas, inskripcija taip pat turi tas pačias dvi prasmes: tai įrašas kietoje medžiagoje arba citata, moto dokumente⁶.

Epigrafo, įrašo, inskripcijos ir kt. terminai, vartojami epigrafiniuose tyrimuose (pavyzdžiui, epitafija, epigrama), jau įsitvirtinę filologų darbuose⁷. Tačiau dėl medžiagos, ant kurios užrašyti tais pačiais terminais vadinami įrašai, skiriasi jų pačių funkcija. Istoriografijoje į šią problemą dėmesys jau buvo atkreiptas⁸. Pačių įrašų (kad ir koks terminas būtų vartojamas) ištakos yra siejamos su Antikos laikotarpiu, kai pagrindinė fiksuojamoji medžiaga buvo akmuo, medis, metalas, vaškas ir kt.⁹ Tačiau, atsiradus „minkštai“ medžiagai (popierui, pergamentui, popieriui), tie patys įrašai, epochų kaitoje patyrę pokyčių, pradėti vartoti kaip literatūros žanrai¹⁰. Todėl vartojant sąvoką „epigrafinis įrašas“ būtų galima išvengti dviprasmybių ir išryškinti įrašo ant kietos medžiagos tyrimo ypatybes.

Sąvoka „memorialinis“ pažymi, kad įrašas atlieka ir atminties saugojimo funkciją (lot. *memoralis* – atmintinas), todėl yra iškaltas ant memorialo (pavyzdžiui, memorialinė arka, paminklinis akmuo, paminklinė lenta, riboženkliis, paminklas, stulpas, megalitas, konstrukcija)¹¹. Paprastai memorialai yra statomi įvykiui arba asmeniui atminti¹². Todėl sąvoka „epigrafinis“ pabrėžia pasirinktą įrašo užrašymo būdą jį įrėžiant kietoje medžiagoje, o sąvoka „memorialinis“ pažymi įrašo funkciją (saugoti atminimą).

XIX amžiaus Vilniuje veikė daug šventoriaus bei užmiesčio kapinių. Jos priklausė įvairioms konfesijoms, todėl epigrafiniai įrašai būdavo įrėžiami atitinkamomis kalbomis: evangelikų kapinėse – vokiečių ir lenkų kalbomis, stačiatikių – rusų, lenkų, katalikų – lenkų, lotynų, prancūzų, vokiečių kalbomis. Lenkų kalbos paplitimą XIX a. Lietuvos teritorijoje būtų galima aiškinti kaip tam tikro kultūros sluoksnio – katalikų (ir lenkų, ir lietuvių) – visuotinai vartojamą kalbą¹³. Todėl lenkiškų įrašų tam tikru metu atsirasdavo ne tik Vilniuje, bet ir beveik visoje Lietuvoje (pavyzdžiui, Šiaulių, Telšių, Šėtos, Kėdainių, Sintautų, Kudirkos Nau miesčio ir kt. vietovių kapinėse). Netgi Sankt Peterburge buvusiose¹⁴ didžiausiose Rusijos imperijoje katalikiškose kapinėse įrašai paprastai būdavo rėžiami lenkų, prancūzų kalbomis.

Tačiau XIX a. antroje pusėje greta masiškai plintančių lenkiškų epigrafų katalikiškose kapinėse atsirado šiek tiek ir kirilikos įrašų. Todėl šio straipsnio tikslas yra atskleisti rusiškų epigrafinių memorialinių įrašų katalikiškose kapinėse atsiradimo aplinkybes. Darbo tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai: 1) išskirti pagrindinius XIX a. istorinių ir politinių įvykių bruožus, turėjusius įtakos kalbų vartojimui memorialiniuose įrašuose; 2) ištirti konkrečius rusų kalbos memorialiniuose įrašuose vartojimo atvejus.

Darbo objektas – epigrafiniai memorialiniai įrašai rusų kalba Vilniaus katalikiškose XIX a. šventorių (Šv. Stepono, Šv. Jokūbo ir Pilypo) bei užmiesčio kapinėse (Rasų, Bernardinų, Šv. Rapolo). Nors XIX a. Vilniuje veikė ir daugiau katalikiškų užmiesčio bei šventorių kapinių¹⁵, tačiau tik minėtose nekropolijose buvo užfiksuota įrašų rusų kalba¹⁶. Tai įrašai antkapiuose, memorialinėse plokštėse, įmūrytose į paminklus, kapines juosiančias mūrines tvoras, koplytėlių sienas bei į pačių bažnyčių, esančių tame pačiame šventoriuje, išorines sienas.

2 GUDAVIČIUS, Edvardas. Epigrafas, 1. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 5. Vilnius, 2004, p. 530.

3 PUZINAS, Jonas. Įrašas, p. 60–62.

4 KUBILIUS, Vytautas. Epigrafas, 2. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 5. Vilnius, 2004, p. 530.

5 JOVAIŠA, Liudas. Vilniaus jėzuitų naujokyno gnomos. *Menotyra*, 2004, t. 36, p. 17–25.

6 Inskripcija. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 8. Vilnius, 2005, p. 149.

7 PATIEJŪNIENĖ, Eglė. *Brevitas Ornata*. Vilnius, 1998. 372 p.

8 TOLKAČEVSKI, Kšištof. Asmens įvaizdis XIX a. Vilniaus kapinių epitafijose: komunikacinis aspektas. *Knygotyra*, 2013, t. 61, p. 50–54.

9 SEMKOWICZ, Władysław. *Paleografia łacińska*. Kraków, 1951, p. 515.

10 PATIEJŪNIENĖ, Eglė. *Brevitas Ornata*, p. 21–23.

11 HARRIS, Cyril M. Memorialas. Iš *Iliustruotas architektūros istorijos žodynas*. Vilnius, 2007, p. 325–334.

12 Memorialas. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 14. Vilnius, 2008, p. 657.

13 SKŁODOWSKI, Jan. *Cmentarze na Żmudzi = Żemaičių kapinės: polskie ślady przeszłości obojga narodów*. Warszawa, 2013, p. 92.

14 Kapinės pradėtos naikinti 1939 m. Plg. PO-ŻARSKI, Krzysztof. *Rzymkokatolicki Cmentarz Wyborski w Sankt Petersburgu (1856–1950)*: księga pamięci. Sankt Petersburg; Warszawa, 2003, p. 59.

15 Steigiant bažnyčią, paprastai būdavo skiriamas plotas kapinėms šventoriaus teritorijoje, todėl prie daugelio Vilniaus bažnyčių buvo ir kapinaitės. XVIII a. pab.–XIX a. pab. Vilniuje šventorių kapinės buvo palaipsniui, bet masiškai uždarnos ir naikinamos. Plačiau žr. GIRININKIENĖ, Vida. *Vilniaus kapinės*. Vilnius, 2004; MAŁACHOWICZ, Edmund. *Wilno*: Dzieje. Architektura. Cmentarze. Wrocław, 1996; KOLBUSZEWSKI, Jacek. *Cmentarze*. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 1996.

16 Epigrafinių įrašų rusų kalba būta ir Evangelikų kapinėse, pavyzdžiui, epitafija Viljamui Andriejui Osipovui Saundersui (1794–1838). Kai kurie paminklai XX a. antroje pusėje buvo perkelti į Rasų kapines. Apie tai plačiau žr. GIRININKIENĖ, Vida. *Vilniaus kapinės*, p. 149–150.

Iš katalikiškų kapinių konteksto taip pat iškrinta Antakalnio kapinės, kurios buvo įsteigtos 1809 m. kaip laikinosios Karo ligoninės kapinės, kuriose laidojo įvairių tautybių ir konfesijų karius. Kapinės buvo pavaldžios Karo ligoninės komitetui, jas kontroliavo Vilniaus miesto valdyba. Apie tai plačiau žr.: GIRININKIENĖ, Vida. *Vilniaus kapinės*, p. 185.

Chronologinės tyrimo ribos – 1824–1912 metai. Pasirenkant ribas atsiremta į turimą medžiagą, todėl pirmoji data siejama su seniausiu rastu rusišku įrašu kapinėse, o vėliausias rastas rusiškas įrašas galėjo būti pagamintas apie 1912 metus. Be to, kultūrologai yra pastebėję, jog per Pirmąjį pasaulinį karą nutrūko tam tikros mirties suvokimo tradicijos – pasikeitė artimųjų santykis su mirštančiu asmeniu, pakito laidojimo kultūra bei antkapių įrašų tekstų struktūra ir turinys¹⁷. Todėl per Pirmąjį pasaulinį karą ir po jo atsiradusius epigrafinius įrašus reikėtų tyrinėti atskirai.

ŠALTINIAI

Iš viso katalikiškose kapinėse buvo užfiksuoti 26 įrašai rusų kalba: 19 – Rasų¹⁸, trys – Šv. Stepono, du – Bernardinų, po vieną – Šv. Pilypo ir Jokūbo ir Šv. Rapolo kapinėse. Kadangi dvejų pastarųjų bei Šv. Stepono kapinių nebėra, pasinaudota kolekcininko, kultūros veikėjo Alberto Liudviko Zaštauto (Albert Ludwik Zasztowt, 1850–1918) 1885 m. darytais antkapių įrašų nuorašais.¹⁹ Taip pat pasinaudota XX a. viduryje nykstančių paminklų įrašus nurašiusio Vaclovo Veitkos (Wacław Wejtko, 1861–1939) surinkta medžiaga²⁰.

Epigrafiniai įrašai, o tiksliau išlikę įrašų nuorašai pateikiami originalo kalba, išsaugant grafinį vaizdą, nes katalikiškai konfesijai priskirtų įrašų struktūra ir teksto išdėstymas gerokai skiriasi nuo kitų konfesijų, pavyzdžiui, evangelikų. Toks šaltinio pristatymas gali būti pravartus kitų mokslininkų tyrimams ir įžvalgoms.

Perrašai pateikiami taip, kaip ir originale. Pasitaiko atvejų, kai nuoraše yra palikta rašybos, stiliaus ir kt. klaidų. Kadangi paminklai neišlikę, autorius atsiriboja nuo bandymų nustatyti, ar klaidų įvėlė pats epigrafinio įrašo autorius, įrašą paminkle iškalęs meistras ar nuo paminklo tekstą nurašęs asmuo²¹. Vertimas į lietuvių kalbą šiame Knygotyros tome pateikiamas greta, skaitymo patogumo dėlei atsisakant ankstesnės patirties²².

ISTORIOGRAFIJA

XIX a. kultūros veikėjai, rašytojai, leidėjai pastebėjo epitafijų grožį ir jų savitumą, todėl pradėjo leisti rinktinių, rimuotų, gražiai skambančių epitafijų rinkinius, o XIX a. pabaigoje pradėti rimti moksliniai epigrafiniai tyrimai, iš esmės paremti milžiniškos įvairių epigrafinių įrašų bazės kūrimu²³. XX a. ir XXI a. epigrafiniai įrašai jau suvokti kaip daugiaaspekčiai šaltiniai, kurie, tinkamai prakalbinti, galėtų praplėsti ne tik istorijos, bet ir antropologijos, dailės, menotyros, komunikacijos ir informacijos, filologijos bei kitų mokslų horizontus²⁴. Atskirai kaip vienus seniausių būtų galima išskirti kalbos tyrimus, pasaulyje vykdomus nuo XX a. vidurio.

JAV Rytų Teksaso valstijos universiteto (*Texas A&M University-Commerce*) profesorius emeritas Fredas Andersonas Tarpley'ius (1932–2014) dar 1964 m. paskelbė straipsnį „Lingvistinių tyrimų Rytų Teksase istoriniai aspektai“²⁵. Jame autorius greta toponimų atskleidė epitafijų informatyvumą ir svarbą tiriant regioninius dialektus. Antkapių įrašai gali atskleisti migracijos bangų, užsienio kalbų, tam tikro krašto pamatinių bruožų bei kalbos kultūros klaidų įtaką regiono dialektui. Jungtinės Karalystės Liverpulio Vilties universiteto (*Liverpool Hope University*) anglų kalbos specialistė Manel Herat²⁶ atliko tarpdisciplininį tyrimą, nagrinėdama XIX–XXI a. trejų Liverpulio kapinių įrašus diachroniniu požiūriu. Ji išskyrė vaikų ir suaugusiųjų epitafijas ir nagrinėjo jose atsispindinčio požiūrio į mirtį lingvistinę išraišką, t. y. žodžių pasirinkimą, rašymo stilių ir kt. Tai greičiausiai pirmasis toks šios viešosios komunikacijos priemonės kalbinis tyrimas. Ispanijoje Kastilijos ir La Mančos universiteto (*University of Castile-La Mancha*) Moderniųjų kalbų fakulteto vadovas Eliecer Crespo-Fernandezas atliko dar kitokį tyrimą²⁷. Rytų

17 ARIES, Philippe. Śmierć odwrócona. *Antropologia śmierci*: myśl francuska. Warszawa, 1993, p. 227.

18 Prie keturių iš jų pats kartotekos sudarytojas V. Veitka yra padėjęs klausutuką – tai reikštų, jog negalima tvirtai teigti tuos įrašus buvus Rasų kapinėse.

19 Jo surinkų įrašų nuorašai saugomi Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje (toliau – LMAVB RS), f. 9.

20 Jo surinkta medžiaga saugoma LMAVB RS, f. 28.

21 Kruopštus antkapių įrašų nurašymas kapinėse reikalauja didelių pajėgumų, todėl dauguma Vilniaus kapinių tyrėjų (L. Uzeblā, V. Veitka, taip pat Aleksandras Sneška (Aleksander Śniezko), kurio mašinraščiai apie Vilniaus kapines saugomi Vroclave, Ossolinskių bibliotekoje) buvo pasitelkę į pagalbą talkininkus, padėdavusius nurašinėti įrašus.

22 TOLKAČEVSKI, Kšištof. Asmens įvaizdis XIX a. Vilniaus kapinių epitafijose: komunikacinis aspektas. *Knygotyra*, 2013, t. 61, p. 45–83; BUKANTYTĖ, Eglė. XVIII–XIX a. Klaipėdos krašto vokiškos epitafijos Prūsijos epitafijų kontekste. *Knygotyra*, 2015, t. 64, p. 288–304.

23 Pavyzdžiui, 1862 m. buvo pradėtas milžiniškas šaltiniotyrinis projektas *Corpus Inscriptionum Latinarum*, kurio tikslas – surinkti lotyniškus įrašus

klasikinės lotynų kalbos pasaulyje. Plačiau žr. TOLKAČEVSKI, Kšištof. Epigrafinių memorialinių įrašų publikavimo patirtys Lietuvoje XIX amžiuje. *Senoji Lietuvos literatūra*, 2016, kn. 39 (spaudoje).

24 Platesnę istoriografijos apžvalgą šiais kriterijais žr.: TOLKAČEVSKI, Kšištof. Asmens įvaizdis XIX a. Vilniaus kapinių epitafijose, p. 47–50.

25 TARPLEY, Fred Anderson. Historical Aspects of Linguistic Research in East Texas. *East Texas Historical Journal*, 1964, vol. 2, iss. 1, p. 18–25. Prieiga per internetą: <<http://scholarworks.sfasu.edu/ethj/vol2/iss1/6>> [žiūrėta 2016 m. vasario 11 d.].

26 HERAT, Manel. The finally goodbye: The linguistic features of gravestone epitaphs from the nineteenth century to present. *International Journal of Language Studies*, 2014, vol. 8, no. 4, p. 127–150. Ribota prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=QXTfCQAAQBAJ&pg=PA128&lpg=PA128&dq=linguistic+epitaph+research&source=bl&ots=Lggr28ieip&sig=0X8Za6HkYmwPkPxdQ4_M57i3DIM&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=linguistic%20epitaph%20research&f=false>.

27 CRESPO-FERNANDEZ, Eliecer. Euphemistic conceptual metaphors in epitaphs from Highgate Cemetery. In *Metaphor and Metonymy revisited beyond the Contemporary Theory of Metaphor*. John

Haigeito kapinių (*East Highgate cemetery*) epitafijoms tirti jis panaudojo G. Lakoffo ir M. Johnsonso konceptualios metaforos teoriją²⁸. Tai leido E. Crespo-Fernandezui surinktos metaforų bazės pagrindu atskleisti tikrąjį visų epigrafinių memorialinių įrašų siekinį – teigiamai įvertinti palaidoto žmogaus moralinį gyvenimą ir paversti jį gyviesiems sektinu tikslu.

Lietuvoje epigrafiniai memorialiniai įrašai kalbiniu požiūriu taip pat tiriama. Kadangi mūsų šalyje epitafijų raidai tiesioginę įtaką darė kultūrinės, konfesinės tradicijos, politinių įvykių kontekstas, įrašai įrežti įvairiomis kalbomis. Todėl atsirado tyrėjų grupės, kurios domėjosi tam tikro regiono epitafijomis. Mažosios Lietuvos įrašus yra tyrusi Klaipėdos universiteto (toliau KU) mokslininkė Silva Pocyte²⁹. Jos tyrimams būdingos kultūrinio paveldo paieškos antkapių įrašų dvi-kalbiškume bei jo sąveika su visuomenės tapatumo suvokimu. Kita KU mokslininkė Asta Balčiūnienė nagrinėja to paties krašto lietuviškas, vokiškas, žemaitiškas epitafijas. Įrašų turinį mokslininkė tiria leksikos ir morfologijos aspektais, taip pat aptaria pagrindines kalbines asmenvardžių ypatybes³⁰. Klaipėdos krašto epitafijas kalbiniu požiūriu analizavo ir KU mokslininkė Eglė Bukantytė – savo tyrimuose³¹ ji nagrinėjo vokiškų epitafijų tekstologinius ir lingvistinius ypatumus, Klaipėdos krašto epitafijų vietą Prūsijos įrašų kontekste, kalbos pasirinkimo motyvus.

Žemaitijos epitafijų tyrimams kelis straipsnius yra skyręs Giedrius Subačius³². Jo tyrimų objektu tapo Žemaičių tarmė krašto savitumo bei bendrinės kalbos atsiradimo kontekste. Autorius pagal tarminės kalbos vartojimą atskleidžia įdomių detalių apie meistrus, kurie gamino tiriamus paminklų įrašus.

Vilniaus kapinės taip pat sulaukė filologinio žvilgsnio – Krystyna Syrnicka nagrinėjo epitafijas lingvistiniais, literatūriniais, literatūros žanrų ir kt. aspektais³³. Daktaro disertacijos pagrindu parengtoje monografijoje³⁴ ji aptaria laidoseną LDK ir Lenkijoje, pateikia epitafijų ištraukų. Pagrindinis monografijos akcentas yra epitafijų poezijos nagrinėjimas – tai reikšmingas įnašas į literatūros ir meno istoriją. Kiti Vilniaus kapinių tyrėjai antkapių įrašų kalbai dėmesio beveik neskyrė³⁵.

KELI ISTORINIAI TO LAIKO ASPEKTAI³⁶

Kalbant apie XIX a. Vilniaus kalbinius ypatumus būtina atkreipti dėmesį į glaudų lenkų kalbos ryšį su Katalikų bažnyčia ir Rusijos carų politiką jos atžvilgiu. Iš karto po trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo buvo imtasi reformų siekiant kontroliuoti Katalikų bažnyčią, kuri turėjo daug idėjinės ir politinės įtakos tikintiesiems. Pirmiausia dėta daug pastangų siekiant nutraukti ryšį su Apaštalo sostu. 1797 m. prie Kuršo, Estijos ir Suomijos reikalų justicinės kolegijos buvo įkurtas Romos katalikų reikalų departamentas, kuriam buvo pavesta tvar-

kyti katalikų ir unitų reikalus. Šiam departamentui formaliai vadovavo justicinės kolegijos pirmininkas, tačiau faktiškai – pasaulietis prokuroras stačiatikis³⁷. 1798 m. departamentas buvo atskirtas nuo justicinės kolegijos, o jos vadovu tapo Mogiliavo arkivyskupas metropolitas. Tuo metu metropolito pareigas ėjo Stanislovas Sestrencevičius, kuris 1801 m. padėjo sukurti dar vieną kanonus griaunančią instituciją – Romos katalikų dvasinę kolegiją, kurios primatas buvo Valdantysis Senatas ir caras. Per šią kolegiją valstybinė valdžia galėjo kištis į dvasinius reikalus ir bažnytinę drausmę³⁸. Taip Katalikų bažnyčia turėjo būti vienodai tvarkoma ir valdoma su Stačiatikių bažnyčia. Romos katalikų dvasinė kolegija su Roma susisiekti galėjo tik per Petrapilio Romos katalikų kolegiją, kuri iš pradžių popiežių toleruota, o 1867 m. pasmerkta³⁹.

Benjamins publishing company, 2013, p. 201–228. Ribota prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=364bAgAAQBAJ&pg=PA203&lpq=PA203&dq=linguistic+epitaph+research&source=bl&ots=T7HZYpljnA&sig=SK_NRBA8UMsRckLjw7ptejOHNB4&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=linguistic%20epitaph%20research&f=false> [žiūrėta 2016 vasario 11 d.].

28 Plg. LAKOFF, George; JOHNSON, Mark. *Metaphors We Live By*. Chicago, 1980.

29 POČYTĖ, Silva. Klaipėdos krašto istorijos daugiakalbiškumas ir konfesinio paveldo senosiose kapinėse specifika Lietuvos kontekste. Iš *Klaipėdos krašto konfesinis paveldas: tarpdisciplininiai senųjų kapinių tyrimai*. Klaipėda, 2012, p. 34–61; POČYTĖ, Silva. XX a. Klaipėdos krašto gyventojų klaipėdiškių kultūrinio ir tautinio tapatumo išraiškos epitafijose. *Lituanistica*, 2013, t. 59, nr. 4, p. 235–251.

30 BALČIŪNIENĖ, Asta. Klaipėdos krašto liuteroniškų kapinių paminkliniai įrašai lingvistiiniu aspektu. Iš *Klaipėdos krašto konfesinis paveldas: tarpdisciplininiai senųjų kapinių tyrimai*. Klaipėda, 2012, p. 62–75.

31 BUKANTYTĖ, Eglė. Vokiškosios senųjų Klaipėdos krašto kapinių epitafijos: kalbinis aspektas. Iš *Klaipėdos krašto konfesinis paveldas: tarpdisciplininiai senųjų kapinių tyrimai*. Klaipėda, 2012, p. 77–87; BUKANTYTĖ, Eglė. XVIII–XIX a. Klaipėdos krašto vokiškos epitafijos Prūsijos epitafijų kontekste. *Knygotyra*, 2015, t. 64, p. 288–304.

32 SUBAČIUS, Giedrius. Lietuviški XIX a. Pavandenės antkapių užrašai. Iš *Žemaičių praeitis*. T. 6: Pavandenė. Vilnius, 1996, p. 79–81; SUBAČIUS, Giedrius. Seniausios lietuviškos Mosėdžio kapų epitafijos. Iš *Žemaičių žemė*. T. 4. Vilnius, 1998, p. 17, 22–23; SUBAČIUS, Giedrius. Senieji Renavo kapų tekstai. Iš *Žemaičių praeitis*. T. 9: Renavas. Vilnius, 2001, p. 231–234.

33 SYRNICKA, Krystyna. O komizmie w epitafiach. Iš *Meninis tekstas: Suvokimas. Analizė. Interpretacija: mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius, 2006, nr. 5, p. 19–26.

34 SYRNICKA, Krystyna. *Polska epigrafika nagrobna na Wilenszczyźnie: Tradycja i współczesność*. Wilno; Lublin, 2001. 327 p.

35 Vieną kitą pastabą apie kalbos vartojimo kaitą yra pareiškęs architektas Edmundas Małachowiczius. Plg.: MAŁACHOWICZ, E. *Wilno: Dzieje. Architektura*. Cmentarze. Wrocław, 1996. 601 p.

36 Šiame skyriuje tik trumpai bus priminti XIX a. politinio gyvenimo akcentai, kurie, straipsnio autoriaus nuomone, galėjo turėti įtakos rusiškiems įrašams katalikiškose kapinėse atsirasti. Plačiau visa tai jau nagrinėta įvairiuose straipsniuose ir monografijose.

37 ŠENAVIČIENĖ, Ieva. Unitų Bažnyčios valdymas Rusijos Imperijoje 1796–1839 m. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2005, t. 26, p. 257.

38 MATULIS, Steponas. Lietuva ir Apaštalų sostas 1795–1940. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, (Roma), 1961, t. 4, p. 153–174.

39 Ten pat, p. 162.

Po 1830–1831 metų sukilimo, vykusio tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje, jau ne tik katalikybė, bet ir lenkiškoji kultūra suvokta kaip priešas, o Lietuvos kraštas dėl lenkų kalbos vartojimo esąs veikiamas tos kultūros. Todėl norint kovoti su polonizacija reikėjo kovoti ne su pačia religija, o su lenkų kalba. Vis dėlto carinei valdžiai tai atrodė sunki ir neįmanoma misija. Caras Nikolajus I 1848 m. netgi išleido įsaką, kuriuo draudė vartoti rusų kalbą „užsieniečių“ pamaldumo praktikose, nes bijota, kad svetima religija rusams pasirodys patrauklesnė ir jie nusigręš nuo stačiatikybės⁴⁰. Griežtesnių priemonių imtasi po lietuviams ir lenkams nesėkmingo 1863–1864 metų sukilimo. Įvestas draudimas spausdinti leidinius lotyniškais rašmenimis. 1864 m. Šiaurės Vakarų krašto generalgubernatoriaus M. Muravjovo aplinkraščiu nr. 72 gubernatoriams buvo nurodyta neleisti statyti kryžių ir kokių nors šventųjų atvaizdų laukuose, pakelėse ir apskritai už bažnyčios ribų, nebent iš anksto būtų gautas civilinės vadovybės leidimas. Taip pat uždrausta taisyti senus kryžius ar juos keisti naujais, o vėliau buvo uždrausta kabinti ant jų bet kokius lenkiškus įrašus⁴¹. Iš karto buvo pakeisti nepalankūs carinei valdžiai katalikų dvasininkai, sudaromos sąlygos bažnyčioms uždaryti, o į liturgiją brukama rusų kalba⁴². Jau 1866 m. buvo uždraustos procesijos už miestų bažnyčių, dar nepriėjus kapinių buvo draudžiama giedoti lenkiškas ir lotyniškas giesmes⁴³.

M. Muravjovo 1864 m. birželio 26 d. nurodymu gimnazijose ir progimnazijose 1864–1865 mokslo metais buvo įvedamos tikybos pamokos rusų kalba, kuri pakeitė lenkų bei lietuvių (žemaičių) kalbas⁴⁴. 1866 m. buvo įsteigta Romos katalikų dvasininkų reikalų Šiaurės Vakarų krašte Revizijos komisija, kuri daug prisidėjo prie bažnyčių, koplyčių ir vienuolynų uždarymo. Vien 1864–1869 m. birželio 1 d. Vilniaus gubernijoje uždaryta 84 bažnyčios, vienuolynai ir koplyčios, o visame Šiaurės Vakarų krašte – 375.⁴⁵ Kartu buvo vykdoma „sugrąžinimo“ į stačiatikybę politika. D. Staliūno skaičiavimais, XIX a. 7-ajame dešimtmetyje Stačiatikių bažnyčia sulaukė kone 50 kartų didesnio neofitų skaičiaus negu ankstesniais ir vėlesniais dešimtmečiais⁴⁶. Nors tokie konfesijos keitimo aktai paprastai būdavo lydimi prievartos ir sukčiavimo, ilgainiui ši politika buvo pripažinta neveiksni – neofitai ir toliau laikydavosi katalikų liturginio gyvenimo. Nuo prievartinio perkrikštijimo buvo pereita prie švelnesnės politikos, kurios moto – „rusas irgi gali būti katalikas“. Todėl 1869 m. caras pasirašė įsaką dėl rusų kalbos „kitatikių“ pamaldose, kuriuo įpareigojo kunigus pamaldas laikyti lotynų arba rusų kalbomis⁴⁷. Galima manyti, kad rusiški įrašai Vilniaus kapinėse yra šių kovų pėdsakas.

Tačiau galima kelti dar vieną prielaidą⁴⁸, kuriai pagrįsti trūksta istorinių rašytinių šaltinių. Būtų galima manyti, kad rusiški įrašai įamžino unitų kapus. Patys unitai – Rytų apeigų katalikai – oficialiai patvirtinti 1596 m. Lietuvos Brastos bažnytinės unijos metu⁴⁹, kai Abiejų Tautų Respublikoje dalis gyvenusių stačiatikių

atskilo nuo Maskvos metropolijos ir pripažino popiežiaus primatą, pagrindines katalikybės dogmas, bet išlaikė savo liturgiją, bažnytinę hierarchiją, papročius ir bažnytinę slavų kalbą⁵⁰. XVII–XVIII a. vyko vadinamasis lotynizacijos procesas, kuris palietė beveik visas religinio gyvenimo sritis (liturgiją ir papročius, institucijas ir struktūras, cerkvių architektūrą ir įrangą, dvasininkijos aprangą ir kt.). Šis procesas buvo sankcionuotas 1720 m. sušaukto Zamostės sinodo.⁵¹ Sinodo nutarimai buvo patvirtinti popiežiaus. XVIII a. pabaigoje Unitų bažnyčios dvasininkų sinodas įteisino unitų liturgijos lotynizaciją⁵², taip dar labiau priartindamas unitus prie katalikų. Katalikus su unitais siejo dar ir tai, kad aukštoji unitų dvasininkija buvo rengiama kartu su katalikais Vilniaus vyriausiojoje seminarijoje (iki 1828 m.)⁵³. Taip unitai tradiciškai laikėsi arti lenkų kalbos.

Po I, II ir III Abiejų Tautų Respublikos padalijimų Rusija stengėsi perimti unitus, kaip ir katalikus, savo žinion. 1793–1794 m. ši Bažnyčia buvo praktiškai sunaikinta Ukrainoje ir gerokai susilpninta Baltarusijoje. Unitų parapijos buvo naikinamos ir prijungiamos prie stačiatikių. 1794 m. Valdantysis Senatas Jekaterinos II pavedimu parengė Brastos unijos panaikinimo projektą⁵⁴, kurį nutraukė carienės mirtis 1796 m. Romos katalikų dvasinės kolegijos Unitų departamentas 1828 m. buvo pertvarkytas į savarankišką Graikų unitų dvasinę kolegiją – atskira institucija davė galimybę tvarkyti Unitų bažnyčios dvasinius ir materialinius reikalus išven-giant Katalikų bažnyčios kišimosi⁵⁵. 1839 m. buvo nueita dar toliau: mirus (1838) pagrindiniam unijos palaikytojui unitų metropolitui Juozapui Bulhakai, Polocke buvo surengtas sinodas, kuriame iškilmingai perskaitytas aktas apie Graikų ir

40 STALIŪNAS, Darius. *Rusinimas: Lietuva ir Baltarusija po 1863 metų*. Vilnius, 2009, p. 257.

41 MERKYS, Vytautas. Romos katalikų ir jų dvasininkų teisių varžymai Rusijos imperijos Šiaurės Vakarų krašte 1864–1901 m. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2002, t. 20, p. 280–281.

42 СМОЛЕНЧУК, Алевья. Попытки введения русского языка в католическое богослужение в Минской и Виленской диоцезиях 60-70-е гг. XIX в. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2002, t. 20, p. 141, 145–148.

43 MERKYS, Vytautas. Romos katalikų ir jų dvasininkų teisių varžymai Rusijos imperijos Šiaurės Vakarų krašte 1864–1901 m., p. 265–266.

44 STALIŪNAS, Darius. *Rusinimas*, p. 260.

45 Ten pat, p. 240.

46 Ten pat, p. 213.

47 Ten pat, p. 278.

48 Už idėją dėkoju dr. Rimai Cicėnienei.

49 Plačiau žr. JOVAIŠA, Liudas. Bažnyčios unija XVI–XVII a. Iš *Krikščionybės Lietuvoje istorija*. Vilnius, 2006, p. 218–245; LIKOWSKI, Edward. *Unia Brzeska (r. 1569)*. Warszawa; Kraków, 1907.

50 KAJACKAS, Algimantas. Brastos bažnytinė unija. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 2003, t. 3, p. 430–431.

51 JOVAIŠA, Liudas. Bažnytinės unijos plėtra. Iš *Krikščionybės Lietuvoje istorija*. Vilnius, 2006, p. 292.

52 PRAŠMANTAITĖ, Aldona. Peterburgo politika Lietuvos unitų atžvilgiu XIX amžiuje. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 1998, t. 12, p. 426.

53 ŠENAVIČIENĖ, Ieva. Unitų Bažnyčios valdymas Rusijos Imperijoje 1796–1839 m., p. 263.

54 Ten pat, p. 256.

55 Ten pat, p. 262.

Stačiatikių bažnyčių sujungimą⁵⁶. Nikolajaus I dekretu Unitų bažnyčia prijungta prie dizunitų (Brastos unijos priešininkų), o 1875 m. Brastos unija oficialiai panaikinta. Nepaisant to, nemažai unitų dvasininkų priešinosi Stačiatikių bažnyčiai ir jos paslaugomis nesinaudojo⁵⁷, o unitų tikintieji dažnu atveju pereidavo į katalikybę.

Vilniuje unitų centras telkėsi apie Bazilijaus ordino religinę bendruomenę, kuri buvo įsitvirtinusi Švč. Trejybės bažnyčios ir vienuolyno ansamblyje. Yra žinoma, kad panašiai kaip katalikai XVII–XVIII a. įtakingi unitai būdavo laidojami bažnyčios rūsiuose⁵⁸. Kur tikinčiųjų palaikus laidodavo XIX a., tiksliai nežinoma. To laikotarpio metrikų knygos greičiausiai neišliko, o tarp unitų dokumentų (LVIA, f. 1178) randamas tik 1882 m. rugpjūčio mėnesio mirties metrikų knygos nuorašas⁵⁹. Jame iš viso suregistuoti penki palaidoti asmenys, tačiau nurodomi ne tik 1882 metai. Atrodo, kad mirties metrikų knyga buvo pildyta ir 1885, 1886, 1888, 1892 m. Remiantis mirties metrikų nuorašais, dauguma XIX a. mirusiųjų buvo palaidota Vilniuje Stačiatikių, šaltiniuose ir istoriografijoje vadinamosiose Šv. Eufrosinijos kapinėse. Be šių duomenų, yra žinoma, kad šiose kapinėse buvo palaidotas garsus unitų dvasininkas Jakovas Golovackis (Яков Фёдорович Головацкий, 1814–1888).

Tačiau XIX a. unitų palaidojimų randama ir katalikiškose kapinėse. Pavyzdžiui, Bernardinų kapinių koplyčios požemyje buvo palaidotas unitų vyskupas Adryanas Hołownia (1750–1831). Jo kapą įamžino paminklinė lenta su įrašu lenkų kalba, papuošta giminės herbu ir graviūromis (skydas, vainikuotas kardinolo skrybėle, kunigaikščių apsiaustas (paludamentas) su Holovnios herbu; abiejose skydo pusėse yra mitra ir rusėnų pastoralas, virš šalmo trys stručio plunksnos⁶⁰). Nuo 1875 m. teisiškai unitai neegzistavo. Savo bažnyčių (tuo metu vadinosi Dievo Motinos paguodos bažnyčia) atgavo tik Vilnių užėmus Lenkijos daliniams. Anot to meto mirties metrikų knygų (1930–1934), unitai buvo laidoti katalikiškose Rasų kapinėse⁶¹. Verta pažymėti, jog dauguma įrašų (žr. priedą) atsirado būtent užmiesčio Rasų kapinėse. XIX a. Rusijos imperijos urbanistinė politika buvo nukreipta prieš šventorių kapines, todėl 7–9 dešimtmečiais dauguma jų buvo uždarytos. Už miesto XIX a. pradžioje veikė įsteigtos naujos Rasų ir Bernardinų kapinės. 1861 m. Bernardinų kapinės jau buvo perpildytos, todėl jas ketinta uždaryti ir sunaikinti⁶², taigi liko Rasų kapinės.

Pateikta medžiaga rodo, kad unitai buvo laidojami tiek stačiatikių, tiek katalikų kapinėse, todėl ir epigrafiniai įrašai buvo derinami prie kapinių konteksto. Vadinasi, tikrieji rusiški įrašų atsiradimo katalikiškose kapinėse motyvai turėtų būti siejami su artimųjų, kurių pastangomis ir iškildavo paminklai, asmeninėmis nuostatomis, politinėmis ir tautinėmis pažiūromis.

XIX a. įrašai ir paminklai nėra vienalyčiai. XIX a. pradžios (kaip ir XVIII a. pabaigos) įrašai dažniausiai būdavo režiami marmuro plokštėse, kurios vėliau būdavo įmūrijamos į bažnyčių sienas, kolumbariumus, mūrines kapinių tvoras, šeimos mauzoliejus-koplytėles arba į namuko formos paminklus, pastatytus iš plytų ir dengtus čerpėmis ar skarda. Galima manyti, kad pasirinkta medžiaga ir forma – plokštė, kitaip tariant epitafija – įpareigodavo laikytis ankstesnių epochų epitafijų struktūros. Galbūt netgi pats formos pasirinkimas leisdavo imituoti bajorų atminimo įamžinimo formą. XIX a. 2–3-iajame dešimtmetyje meistrai įrašus reždavo lauko akmenyse (įvairių rūšių granite). XIX a. 4-ajame dešimtmetyje paplito į akmenų krūvą atremtos pasviros akmens plokštės, kurių rašymui skirtas plotas buvo palyginti didelis. Todėl čia randame ilgesnius ir geriau įskaitomus įrašus. XIX a. viduryje ir pabaigoje Vilniaus kapinėse vyraujančia paminklų forma tapo įvairių geometrinių formų obeliskai⁶³, kurie dažniausiai turėjo ne vieną, o net keturias rašymui skirtas sienas. Tokių paminklų įrašai būdavo dažnai papildomi, šalia laidojant tos pačios šeimos narius.

Laikui bėgant ir paminklų formų madai keičiantis, kai kurios epigrafinių įrašų struktūros dalys sutrumpėdavo, pasikeisdavo jų vartojimo forma (vienus žodžius pakeisdavo kiti žodžiai), tam tikri elementai išnykdavo. Vis dėlto įamžinimo (asmens arba fakto) tikslas bei stipri katalikiškos tradicijos įtaka išlaikė nedaug nuo XVI a. tepasikeitusią memorialinių įrašų struktūrą. Taigi, remiantis XIX a. Vilniaus kapinėse rastų įrašų visuma, galima išskirti tokias to laikotarpio memorialinių įrašų struktūras (ne visais atvejais visas) dalis:

56 RAILA, Eligijus. Unijos panaikinimas. Iš *Krikščionybės Lietuvoje istorija*. Vilnius, 2006, p. 333–334.

57 DYLAĞOWA, Hanna. Unia brzeska. Geneza – dzieje – zagłada. In *Czterechsetlecie zawarcia unii brzeskiej 1569–1996*. Toruń, 1998, p. 22.

58 1637 m. Ukrainoje mirusio unitų Kijevo metropolito Józefo Welamino Rutschio (1574–1637) palaikai buvo iškilmingai atgauti į Vilnių ir palaidoti Švč. Trejybės graikų apeigų bažnyčioje, o jo kapas netrukus tapo kulto vieta. 1655 m. Maskvos kariuomenė užėmė Vilnių, jo palaikai buvo išvežti į Rusiją. 2014 m. Švč. Trejybės graikų apeigų bažnyčios rūsyje buvo atrasta kriptas su maždaug 100 palaikų. Plačiau žr.: Kultūros paveldo departamento 2015 m. ataskaita. Prieiga per internetą: <<http://kpd.lt/news/1946/214/svc-trejbes-baznycios-vilni->

[uje-paslaptys-tyrimai-tvarkyba-ir-unitai-lietuvoje/](http://kpd.lt/news/1946/214/svc-trejbes-baznycios-vilni-)> [žiūrėta 2016 m. vasario 26 d.].

59 *Метрическая книга за август 1882 года во-данная из Литовской консистории Виленскому свят Троицкому Монастырю для записи актов*. 1882–1892. LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 245, lap. 1–5.

60 GIRININKIENĖ, Vida. Bernardinų kapinių statiniai. Iš *Vilniaus Bernardinų kapinės 1810–2010*. Vilnius, 2010, p. 175–176.

61 *Odpisy metryk Kościola M. B. Pocieszenia w Wilnie za 1930 r.* 1930. LVIA, f. 634, ap. 4, b. 341, lap. 8.

62 GIRININKIENĖ, Vida. Bernardinų kapinės apgynė caras Aleksandras II. *Lietuvos žinios*, 2010, lapk. 1.

63 MAŁACHOWICZ, Edmund. *Wilno...*, p. 208–212.

- 1) **Invokacija.** XVII a. pabaigos–XIX a. pabaigos įrašai, skirti mirusiesiems įamžinti, prasideda trumpiniu *D.O.M. – Deo Optimo Maximo* (Geriausiam Galingiausiam Dievui)⁶⁴. Šis kreipinys į Kūrėją iš esmės vartojamas iki pat XIX a. pabaigos. Daug rečiau įrašai pradedami pavarde naudininko linksniu. Išskirtiniais atvejais paminima, jog įrašas skiriamas atminimui (atminčiai, atsiminti ir pan.). Trumpinio *D.O.M.* buvo atsisakoma tais atvejais, kai įrašas rėžiamas mažoje akmens ar marmuro plokštėje, greičiausiai siekiant taupyti rašymui skirtą plotą.
- 2) Toliau žodžiais *guli, ilsisi* nurodoma **palaidojimo vieta**. Paprastai paminklas stovėdavo ant kapo, todėl ir įrašas *čia guli* tai paliudydavo. Vis dėlto kai kurios epitafijų plokštės, įmūrytos į bažnyčių sienas ar kapinių tvoras, taip pat bylodavo, jog *čia ilsisi* velionis.
- 3) Velionio **giminės identifikavimas**. Galima manyti, jog ši epigrafinio įrašo vieta yra svarbiausia, nes atskleidžia paties paminklo mnemoninę prasmę. Todėl velionio pavardė paprastai išsiskirdavo iš viso teksto kitokiu šriftu, dažniausiai didesniu negu likęs tekstas. Jeigu tekstas buvo rašomas kursyvu, tuomet pavardė – stačiu šriftu, neretai didžiosiomis raidėmis, jeigu tekstas stačiu – pavardė kursyvu. Verta pažymėti, jog vardas buvo rašomas tokiu pačiu šriftu, kaip ir likęs tekstas, retais atvejais išskiriamas kartu su pavarde. Įamžinant moters atminimą, paprastai būdavo rašomos dvi pavardės – mergautinė ir vyro. Kitu šriftu iš bendro teksto išskiriama tik vyro pavardė. Prieš vardą ir pavardę XIX a. pradžioje rečiau, antroje amžiaus pusėje labai dažnai būdavo nurodomas trumpinys *S. P. (šviętej pamieči – švento atminimo)*.
- 4) Toliau įrašas padeda **identifikuoti asmenį** skaitančiojo – kaip visuomenės nario – atmintyje, nurodant, kokią konkrečią vietą velionis joje užima, kaip jis yra atsimenamas. Paprastai vietą atmintyje padėdavo apibrėžti velionio profesija arba amatas. Neretai epitafijoje nėra nurodyta profesija ar reikšmingi jo darbai, tik vedybinis statusas ir šeimos sudėtis.
- 5) **Gimimo data, gimimo vieta**. Gimimo laikas pateikiamas retai, dažniausiai XIX a. 6-ajame dešimtmetyje mirusiųjų asmenų įrašuose, paprastai nurodant tik metus. Įdomu yra tai, kad iš konteksto iškrenta Bernardinų kapinės, nes gimimo data tų kapinių antkapuose užrašoma palyginti dažnai. Bernardinų kapinės XIX a. buvo tapusios Vilniaus universiteto (Imperatoriškojo universiteto, Medicinos ir chirurgijos akademijos) darbuotojų nekropolis, todėl galima manyti, kad iškylūs asmenys turėjo išsaugoję gimimą patvirtinančius dokumentus. Gimimo vieta minima iš esmės jau pripažinimą sulaukusių asmenybių memorialiniuose įrašuose.
- 6) **Mirties data, amžius, mirties vieta**. Mirties datos nurodymas yra būtinas atributas, paprastai susidedantis iš metų, mėnesio ir mirimo dienos. Metai dažniausiai būdavo rašomi arabiškais skaitmenimis, labai retai – romėniškais. Mėnesių

pavadinimai įvairuoja – nuo visų pavadinimų lenkų, lotynų kalba iki savotiškų trumpinių, susidedančių iš arabiško arba romėniško skaitmens bei galūnės. Pavyzdžiui, *7ber* – (*septem* = 7, *September* – septintasis romėnų kalendoriaus mėnuo, dabar – rugsėjis); *Xber* – (*decem* = 10, *December* – dešimtas romėnų kalendoriaus mėnuo, dabar – gruodis) ir pan. Šalia mirties datos dažniausiai pateikiamas velionio amžius mirties dieną – taip išvengiama būtinybės rašyti gimimo datą, juolab kad tikslios datos netgi pats velionis ar jo artimieji galėjo nežinoti. Mirties vieta minima nedažnai. Pasitaiko atvejų, kai įrašas yra skirtas ne vienam asmeniui. Tuomet vardijant šeimos mirusiuosius pabrėžiama, jog vienas iš mirusiųjų yra palaidotas svetur, o *čia* stovi paminklas, skirtas jo atminimui.

- 7) **Epigrama.** Po pagrindine informacija, kuri padeda įamžinti velionį rašantiems įrašą ir identifikuoti jį skaitantiems, dažniausiai būdavo pateikiamas trumpas eiliuotas sentimentalus kūrinys apie velionį, jo nuopelnus ir dorybes, apie jo gedinčią šeimą ir artimuosius, apie žalą, kurią patyrė visuomenė jam mirus. Tokios epigramos XIX a. pradžioje buvo kuriamos konkrečiam asmeniui, atsižvelgus į jo savybes ir gyvenimą. XIX a. antroje pusėje–amžiaus pabaigoje dėl užmiesčio kapinių gausos, atpigusių medžiagos ir kitų veiksnių antkapinė epigrafika labai išplito, o gražesnės ir įmantresnės epigramos neretai imtos kartoti⁶⁵.
- 8) **Prašymas pasimelsti.** Jau seniai buvo atkreiptas dėmesys į tai, jog epigrafinis įrašas antkapyje atlikdavo tris funkcijas: išsaugodavo atminimą, plačiai aprašytu geru pavyzdžiu auklėdavo jaunesniąją kartą ir skatindavo melstis⁶⁶. Bažnyčios tėvai jau V amžiuje remdamiesi tam tikromis Senojo ir Naujojo Testamentų vietomis svarstė, jog, be pragaro ir dangaus, kur turėtų keliauti blogi ar geri pasirinkusios sielos, turėtų būti ir tarpinė vieta drungnoms sieloms apsisototi. Vėliau ši vieta buvo pavadinta skaistykla. 1801 m. Vilniuje išleistame katekizme tęsiama įsitvirtinusi tradicija. Nurodoma, jog mirtis yra sielos atsiskyrimas nuo kūno, o

64 Lotynų kalbos specialistai įrašą *Deo Optimo Maximo* verčia *Geriausiam Galingiausiam Dievui*. Toks vertimas yra teisingas, atsižvelgiant į istorinį kontekstą, kadangi pats *D.O.M.* trumpinys buvo pasiskolintas iš romėnų invokacijos Jupiteriui *I.O.M.* Plg. GERLIAKIENĖ, Veronika. Vilniaus arkikatedros lotyniškieji epitafiniai įrašai (XVI–XVIII a.) ir jų literatūrinė raiška. *Literatūra*, 2003, t. 45 (3), p. 90–99; APPEL, Włodzimerz; ULČINAITĖ, Eugenija. *Inskrypcje Wileńskich kościołów = Vilniaus bažnyčių įrašai = Inscriptiones ecclesiarum Vilnensium*. Vilnius, 2005, p. 28.

Vis dėlto, atsižvelgus į krikščioniškosios tra-

dicijos kontekstą, *D.O.M.* neretai yra verčiamas *Geriausiam Aukščiausiam Dievui*, nes tiek Senajame Testamente (pavyzdžiui, Ps. 50,14; Ps. 91,9), tiek liturgijoje (pavyzdžiui, šv. Pranciškaus *Saulės giesmėje*) vartojamas *Aukščiausiojo (Omnipotens)* epitetas. Dėl istorinio šio darbo pobūdžio straipsnyje vadovaujamas pirmuoju vertimo variantu.

65 TOLKAČEVSKI, Kšištof. Asmens įvaizdis XIX a. Vilniaus kapinių epitafijose, p. 58–62; SYRNICKA, Krystyna. *Polska epigrafika nagrobna na Wileńszczyźnie*, p. 166.

66 TOLKAČEVSKI, Kšištof. Asmens įvaizdis XIX a. Vilniaus kapinių epitafijose, p. 54.

po mirties siela susitinka su Kūrėju ir už savo gerus arba blogus darbus gauna pelnytą atlygį – keliauja į dangų arba į pragarą. Į dangų sielos keliauja iš karto, jeigu joms nereikia apsivalyti. O jei reikia, tuomet keliauja į skaistyklą, kur kančiomis atmoka už Dievo teisingumą, jeigu žemiškajame gyvenime neatmokėjo⁶⁷. Tas pats tekstas, šiek tiek pakoreguotas, pateiktas ir 1842 m. katekizme⁶⁸. Antkapio įrašo autoriaus vartojamas kreipinys „skaitytoji“ tekstą paverčia amžinai aktualų, nes ši vaidmenį prisiima bet kas skaitantis epitafiją⁶⁹. Tokio pobūdžio įrašuose kone visada buvo primenama ir pačiam skaitytojui, jog ir jo laukia toks pats likimas ir kad jam pačiam reikės praeivių maldų. Ši tradicija turi galias šaknis Senovės Romos kultūroje, kur antkapiuose, siekiant paskatinti praeivį susimąstyti apie savo gyvenimą, buvo populiariu rėžti tokį moto: *Eram quod es, eris quod sum* (Buvau, kuo esi, o kuo esu – būsi).

Kartais kartu su prašymu pasimelsti yra palinkima velioniui ramybės. Šį palinkėjimą taip pat galima kildinti iš pirmųjų krikščionių laikų, nes buvo tikėta, jog po mirties sudėtiems palaikams Dievas taip pat gali įvykdyti teisingumą ne savo, o piktųjų dvasių rankomis. Tai buvo taikoma pašventintoje žemėje nepelnytai palaidotiems mirusiesiems, pavyzdžiui, pasileidėliams, kurių palaikus, anot kun. Gaume's, piktosios dvasios išplėsdavo iš kapinių žemės ir numesdavo už tvoros. Kartais netgi įlįsdavo į mirusiojo kūną ir vaidendavosi aplinkiniams. Todėl pirmieji krikščionys ant savo mirusiųjų antkapių įrėždavo trumpus ramybės palinkėjimus ir į karstus įdėdavo pašventintas įkapes: kryželius, škaplierius, medalionus⁷⁰.

- 9) **Paminklo fundatorius.** Ši tradicija taip pat nėra nauja Lietuvoje. XIX a. greičiausiai dėl ribotos rašymui skirtos vietos ant paminklų, kurie lyginant su XVII–XVIII a. plokštėmis yra bene 10 kartų mažesni, paminklo fundatoriai įprasminami tik keliais žodžiais. Dažniausiai paminima, jog paminklą pastatė gedintis vyras / žmona arba artimieji. Taip pat galima daryti išvadą, jog gana dažnai į eiliuotą epigramą būdavo įpinami abu – velionio savybių bei paminklo fundatorių – identifikavimo motyvai.
- 10) **Paminklo atnaujinimo informacija.** Pastebėta, jog iškilesnių asmenybių epigrafiais memorialiniais įrašais amžininkai rūpinosi pakankamai. Atnaujinimo įrašai papildydavo antkapius vertinga informacija – be metų, dažniausiai nurodomas ir idėjos sumanytojas bei mecenatas.
- 11) **Šventojo Rašto citatos.** Šventojo Rašto citatos tiriamuoju laikotarpiu vartotos ganėtinai retai. Tais atvejais, kai šis įrašo elementas yra, jam dažnai būdavo skiriama atskira tuščia paminklo pusė. Vis dėlto citatos iš Biblijos yra labiau XIX a. pabaigos požymis.
- 12) **Meistro parašas.** XIX a. memorialinius įrašus rėždavę meistrai greičiausiai savireklamos tikslais (kad potencialūs klientai žinotų, į ką kreiptis) buvo linkę pasirašyti savo darbus. Pasirašoma būdavo ir ant menišką vertę turinčių pa-

minklų, ir ant paprasčiausių paminklų iš lauko akmens, ant jo įrėžus tekstą. Paprastai nurodydavo trumpinį *sculp* arba *ryt* ir visą vardą bei pavardę, tik pavardę su vardo inicialais arba tik inicialus. Galima manyti, kad meistro parašo ilgį galėjo lemti likusio tuščio paminklo ploto veiksnys. Pastebėta, jog tais atvejais, kai paminklas yra trigonometrijos figūros formos, parašas paprastai būdavo dedamas ant galinės paminklo sienos. Jei visos sienos skirtos užsakovų tekstui, tuomet po juo. Jeigu paminklas yra stelos arba plokštės formos, t. y. turi tik vieną plotą tekstui įrėžti, meistro parašas atsirasdavo apačioje dešiniajame kampe. Parašas dažniausiai būdavo įrėžiamas kitu šriftu negu visas tekstas. Kitas veiksnys, galėjęs nulemti parašo atsiradimo klausimą, – užsakovo sutikimas. Daugelis paminklų nepasirašyti, tam, matyt, galėjo reikėti ir savininko sutikimo.

Ankstyviausias įrašas rusų kalba buvo užfiksuotas Bernardinų kapinėse Marijos Bek (1807–1824) palaidojimo vietą žyminčiame paminkle:

Памятникъ
Дѣвицы Маріи Бекъ
родившейся 1807 года Августа 5 дня
скончавшейся 1824 года Ноября 30 дня
Добродительнѣйшей дочери
отъ оплакивающихъ потерю
ея родителей
К.Б.Б.Б.

Paminklas
mergelei Marijai Bek,
gimusiai 1807 m. rugpjūčio 5 dieną,
mirusiai 1824 m. lapkričio 30 dieną.
Dorybingiausiai dukteriai
nuo netektį apver kiančių
jos tėvų
K.B.B.B. [?]

Apie pačią M. Bek duomenų rasti nepavyko. Kad įrašas nėra vėlesnio laikotarpio, paliudija paminklo tipas. Jos kapą žymi senas mūrinis obeliskas su geležiniu kryžiumi ant viršaus. Įrašas įrėžtas pilkoje marmuro plokštėje⁷¹. Panašūs iš plytų išmūryti paminklai su čerpių arba skardos stogeliais ir šonuose pritvirtintomis plokštėmis buvo ir Rasų (pavyzdžiui, Antoninai Pieńkowski, mirusiai 1824 m.),

67 *Powinności chrześcianskie czyli Katechizm missyiny*: nauczaiący, co powinien każdy chrześcianin wierzyć, wiedzieć, czynić; aby mógł być zbawionym: z przydatkiem roznych piesni. Wilno: w Drukarni XX. Bazylianow, 1801, p. 23–24.

68 *Powinności chrześciansko-katolickie czyli Katechizm*, nauczający co powinien każdy chrześcianin wierzyć, wiedzieć i czynić, aby mógł być zbawionym: z przydatkiem różnych piesni. Wilno: w Drukarni

Dyceczalney, 1842, p. 23–24.

69 BRUŽIENĖ, Jovita. *Kartografinio diskurso semiotika*: 1613 m. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapių analizė. Vilnius, 2013, p. 55.

70 GAUME. *Cmentarz w dziewiętnastym wieku czyli ostatnie słowo solidarnych*. Warszawa, 1878, p. 87–89.

71 Paminklas restauruotas 2006 m.

Šv. Stepono (pavyzdžiui, Józefui Jakubowskiui, mirusiam 1827 m.) ir Bernardinų (pavyzdžiui, Izabellai Paracai, mirusiai 1828 m.) kapinėse.

Kitas, kiek vėlesnis įrašas, dengęs Juzefinos Marijos Červinskos palaikus Rusų kapinių kolumbariume⁷², parodo rusiškų įrašų kitoniškumą:

Здѣсь покоится прахъ	Čia ilsisi
Юзефины Маріи	Juzefinos Marijos palaikai
жены Коллежскаго Ассесора Федора	Kolegijos asesoriaus Fedoro
ЧЕРВИНСКАГО	Červinskio žmonos
Родившейся отъ Полковника Франуа Де Дебуа	Gimusios iš pulkininko Fransua De Debuа
Представившейся 6 ^о Сентября 1844 года	Mirusios rugsėjo 6 d. 1844 m.
НА 42 ^м ГОДУ ОТЪ РОДУ	42 metų amžiaus nuo gimimo.
Оставявъ печальной скорби мужа и 2 ^х сыновеи	Paliko gedintį vyrą ir du sūnus:
Александра и Владиміра	Aleksandrą ir Vladimira
J. H.	J. H.

Struktūriškai žvelgiant, epitafija yra panaši į to laikotarpio įrašus, tačiau taip pat neturi tam laikotarpiui ir kraštui būdingo pamaldumo bei atitinkamų kreipinių. Vis dėlto ji yra išsami, pateikia daug detalių apie velionę, kad ją būtų galima lengviau identifikuoti visuomenės atmintyje. Juzefina (Žozefina?) Marija turėjo prancūziškas šaknis – Napoleono kampanijos pulkininko François de Debois dukra. Vis dėlto pavardė užrašyta netaisyklingai, t. y. ne originalo kalba, bet ją transkribuojant. Greičiausiai Juzefina buvo ištekejusi už rusų tautybės valdinio, kuris po jos mirties ir turėjo inicijuoti atminimo įamžinimo klausimą. Šv. Jonų bažnyčios mirties metrikų knygoje nurodoma, kad ji buvo ištekejusi už kolegijos asesoriaus Fiodoro Czerwinskio, o į jos laidotuves susirinko gausi katalikiškoji dvasininkija⁷³. Po pagrindiniu tekstu buvo iškaltos dvi raidės – *J. H.* – meistro, įrėžusio įrašą, inicialai. Galima manyti, kad tai skulptorius-akmentašys Józefas Horbacewiczius (apie 1813–1848)⁷⁴, kurio gamybos paminklų galima rasti visose XIX a. Vilniaus kapinėse. Savo darbus jau nuo XIX a. trečiojo dešimtmečio pažymėdavo tiek inicialais *J. H.*, tiek pirmąja vardo raide ir pavarde *J. Horbacewicz*, neretai pridurdamas trumpinį *sculp.* Pastebėta, jog 1846–1847 m. dauguma jo gamybos paminklų pažymėta inicialais. Pats J. Horbacewiczius buvo stačiatikis (palaidotas Šv. Eufrosinijos kapinėse Vilniuje) ir turėjo gerai mokėti rusų kalbą, todėl rėždavo įrašus tiek katalikų, tiek stačiatikių antkapiams.

Sunaikintose Šv. Stepono kapinėse Bialų šeimos kapavietę, apjuostą ketaus tvora⁷⁵, žymėjo keli paminklai: mūrinėje tvoroje įmūryta plokštė⁷⁶ su įrašu lenkų kalba Onufrui (mirė 1807 m.), atskiri paminklai Leonardui (1807–1877), Michailui

(mirė 1884 m.) ir Vladimirui (mirė 1885 m.). Vienas buvo itin originalus – akmeninis, sulaužytos kolonos formos, apjuostas laurais. Viršuje buvo stilizuotas kirasyro⁷⁷ šalmas, kalavijas ir jo dėklas. Priekinėje paminklo pusėje – velionio portretas, o po juo įrašas:

Originalo kalba
S. P.
Generał Leonard
Biały
zm. 24 Listopada 1877 r.
prosi o zdrowas Marja

Vertimas
Švento atminimo
Generolas Leonardas
Biały
mirė lapkričio 24 d. 1877 m.
Prašo [sukalbėti] Sveika, Marija

Dešinėje paminklo pusėje įrašas rusų kalba:

Originalo kalba
Генераль
Леонардъ Онуфріевичъ
Бялы
скон. 24 Ноября 1877 г.
на 70 г. жизни.

Vertimas
Generolas
Leonardas Onufrovičius [Onufro sūnus]
Biały
mirė lapkričio 24 d. 1877 m.
70 gyvenimo metais.

Įrašas rusų kalba iš esmės perteikia pagrindinę biografinio pobūdžio informaciją apie velionį – jo vardą ir pavardę, svarbias pareigas (tam tikros kavalerijos rūšies generolas), mirties metus ir papildomai nurodo jo amžių. Informacija pateikiama laikantis tos pačios struktūros, tik rusiškame įrašė atsisakyta maldingumą skatinančių tekstų (*S. P. ir prosi o zdrowas Marja*). Paminklo priekinė pusė visada atlieka reprezentacinę funkciją – geriausiai matoma nuo tako, todėl svarbiausias įrašas rėžiamas būtent ten.

Epigrafinių įrašų gausa parodo, jog XIX a. pabaigoje šeimos kapavietėje buvo laidojamos ištisos šeimos nestatant atskirų paminklų, o papildant įrašais jau kapą

72 *Kartotekų kolekcija*. 1932–1937. LMAVB RS, f. 28–1, Cy 208.

73 *Vilniaus šv. Jonų Romos katalikų vyskupijos mirties metrikų knyga*. 1844. LVIA, f. 604, ap. 20, b. 54, lap. 12.

74 A. H. Kirkoras mini, jog jis mirė 1848 m. būdamas 35 metų amžiaus. Plg.: KIRKOR, Adam Honory. *Przechadzki po Wilnie i jego okolicach*. Wilno: drukarnia A. Marcinowskiego, 1856, p. 197.

75 *Kartotekų kolekcija*. 1932–1937. LMAVB RS,

f. 28–1, B 127.

76 *Spis nagrobków w Wilnie, znajdujących się w kościele niegdyś parafjalnym, obecnie zaś filijalnym S-go Stefana w Wilnie, jak też i na przyległym cmentarzu, od lat kilkunastu już zamkniętym. Sporządzony w maju 1885 r.* 1885. LMAVB RS, f. 9–1760, lap. 53.

77 Kirasyrai – XVI a. antros pusės–XX a. pradžios Europos šalių kavalerijos rūšis.

žymintį memorialą (arba pastatant naują kolektyvinį antkapį). Papildomi įrašai paprastai būdavo rėžiami paminklo šonuose, dažniausiai kito meistro ir skirtingu šriftu. L. A. Zaštautas nenurodo, ar abu tekstai iškalti tuo pačiu šrifto dydžiu, taip pat nėra jokių užuominų apie paminklo restauravimą ar įrašo atnaujinimą. Pats teksto išdėstymas paminkle galėtų leisti manyti, jog rusiškas įrašas atsirado vėliau, tačiau kiti pavyzdžiai to patvirtinti negali. Labai panašiai dvikalbystės principo laikomasi Maksymilijos Pantielejewos antkapyje (žr. priedo nr. 21). Priekinę paminklo pusę puošia stilizuotas įrašas lenkų kalba, o paminklo gale pateikiamas paprastas įrašas rusų kalba be stilizuotų detalių. Be to, kapo teritorija apjuosta tvora, beveik nepaliekant vietos paminklui apeiti. Todėl šiuo atveju galima manyti, kad abu įrašai buvo sukurti tuo pačiu metu, pagrindinį dėmesį sutelkiant į matomą – lenkišką.

Greta Leonardo kapo buvo palaidoti jo vaikai. Jų įrašai taip pat rusų kalba. Granito plokštėje buvo įrėžta:

Originalo kalba	Vertimas
Михаилъ	Michailas
Леонардовичъ	Leonardovičius [Leonardo sūnus]
Бялы	Biały
+ 1884 г. Ма [?] 9 д.	mirė 1884 m. [?] mėn. 9 dieną

Šiame paminkle greičiausiai įamžintas Leonardo Bialo sūnus. Jo atminimą žymėjo tik vienas įrašas rusų kalba. Greičiausiai papildomų įrašų daryti neketinta, nes pats paminklas – granito plokštė – turi tik vieną rašymui skirtą plotą.

Šalia stovėjo meniškai pagamintas didelis granito paminklas su kryžiumi ir įrašu:

Originalo kalba	Vertimas
Командиръ 103 полка	103 pulko vadas
Владимиръ Леонардовичъ	Vladimiras Leonardovičius [Leonardo sūnus]
Бялы	Biały
+ 6 Авг. 1885 г.	mirė rugpjūčio 6 d. 1885 m.

Šis įrašas viskuo yra panašus į prieš tai aptartąjį. L. A. Zaštautas pažymi, kad po epigrafiniu įrašu buvo iškaltas ordino kryžius.

Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinėse buvo palaidotas kolegijos asesorius Tadeuszas Siemkowskis. Jam atminti Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios išorinėje sienoje buvo įmūryta akmens plokštė su įrašu:

Originalo kalba

Tu spoczywa s. p. W. Tadeusz Siemkowski
 Assesor kolegialny, który w 53 roku
 wieku swego, 1817 roku mca Stycznia
 19 dnia przeszedł do wieczności. Pozostała
 żona z dziewięciorgą dziećmi oddając
 ostatni hołd przywiązania w dowod
 wiecznej pamięci położyła ten kamień
 Znikła nadzieia szczęścia, i podpora droga
 Śmierć bezwzględna zniszczyła to oboje w tobie,
 Przechodniu! Racz za dusze jego błagać Boga
 Pomniąc iż nas los taki wszystkich czeka w grobie.

Vertimas

Čia ilsisi švento atminimo Tadeuszaz
 Siemkowskis
 Kolegijos asesorius, kuris 53 savo gyvenimo
 metais 1817 m. sausio mėnesio
 19 dieną išėjo amžinybėn. Pasilikusi
 žmona su devynetu vaikų, atiduodama
 paskutinę prieraišumo pagarbą,
 amžinos atminties vardan padėjo
 šį akmenį.
 Išnyko džiaugsmo viltis ir ramstis brangus
 Mirtis be atodairos tuos du sunaikino tavyje,
 Praeivi! Malonėk už jo sielą prašyti Dievo
 Atmindamas, jog mūsų visų toks likimas kape
 laukia.

Ši epitafija atskleidžia tam tikrų faktų apie T. Siemkowskį: gimė ir gyveno dar Abiejų Tautų Respublikos laikais, greičiausiai mirė gana netikėtai (tik 53 metų amžiaus), turėjo gausią šeimą (9 vaikai). Minint jo mirties trisdešimtąsias metines, vaikai Aleksandras ir Marija prie akmens plokštės bažnyčios sienoje pastatė gulinčios plokštės formos⁷⁸ paminklą su įrašu rusų kalba:

Originalo kalba

Коллежскій Ассесоръ
 Фаддей Осиповичъ
 Семковскій
 родился 1764
 скончался 1817 года Января 19.
 Обновлень памятникъ 1847 года
 дѣтьми Марією и Александромъ
 Кокаревыми.
 I. H.

Vertimas

Kolegijos asesorius
 Fadėjus [?] Osipovičius
 Semkovskij
 Gimė 1764
 mirė sausio 19 d. 1817 m.
 1847 m. paminklas atnaujintas
 [jo] vaikų Marijos ir Aleksandro
 Kokarevų.
 J. H.

Įrašo dublikatas, kaip jį pavadino L. A. Zaštautas, yra gerokai kuklesnis, perteičia tik oficialią informaciją – rusifikuotus (?) velionio vardą ir pavardę, gimimo ir mirties datas bei paminklo pastatymo aplinkybes, t. y. datą, priežastį, mecenatus ir

78 *Spis nagrobków, znajdujących się w kościele parafjalnym SS. Filipa i Jakóba w Wilnie, jak też i na przyległym cmentarzu, od lat kilkunastu już zamknię-*

tym. Sporządzony w czerwcu 1885 r. 1885. LMAVB RS, f. 9–1761, lap. 51.

meistrą. Įdomu yra tai, kad įrašė velionio vaikais įvardytų asmenų pavardė skiriasi. Galbūt Tadeuszo žmona našlė buvo ištekėjusi po vyro mirties už Kokarevo (juk turėjo išlaikyti 9 vaikus).

Rašytinių šaltinių, liudijančių minėtų įrašų atsiradimo kontekstą, nėra, todėl tenka remtis pačiais epigrafiniais įrašais. Kaip teigė Jurijus Lotmanas, bet koks tekstas turi jo kūrėją (adresantą) bei adresatą, į kurių yra orientuotas teksto turinys. Pats turinys, taip pat ir jo pateikimas, kalba, tekste vartojamos santrumpos ir kt. elementai priklauso nuo bendros adresanto ir adresato atminties.⁷⁹ Iš čia atsiranda raštijos skirstymas į privačią / intymią (skirtą konkrečiam skaitytojui) ir oficialią / viešą (skirtą abstrakčiam skaitytojui). Pats epigrafinis memorialinis įrašas dėl savo priegios yra viešas, o dėl teksto prasmės suvokimo – privatus. Todėl galima manyti, kad rusų kalbos pasirinkimas velionio atminimui įamžinti liudija paminklo užsakovo savimonę ir atskleidžia jo politinę ir kultūrinę tapatybę.

EPIGRAFINIŲ ĮRAŠŲ STATISTINĖ APŽVALGA

Iš viso vyrus įamžinančių įrašų yra 10 (žr. priedo nr. 3, 8, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 19, 20), o moteris – 14 (žr. priedo nr. 1, 2, 4, 5, 7, 12, 13, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 25). Dar du antkapiniai įrašai skirti ir vyriui, ir moteriai (žr. priedo nr. 6, 26).

Net šeši įrašai įamžino vyrus karininkus (žr. priedo nr. 8, 10, 11, 15, 16, 20). Būtų galima manyti, kad tai Rusijos imperijos karinių dalinių vadai. Vilniaus kapinėse yra palaidota daugiau nusipelnusių rusų kariuomenės vadų, ir jų antkapiuose tai yra akcentuojama. Pavyzdžiui, Bernardinų kapinėse Antano Tiškevičiaus (1784–1871) palaidojimo vietą žymi stačiakampis obeliskas, papuoštas menišku šalmu ir kardu, bet įrašas įrėžtas lenkų kalba. Pats A. Tiškevičius per Napoleono kampaniją kovojo Rusijos imperijos pusėje, buvo pasižymėjęs ir už tai apdovanotas ne tik visais rusų ordinais, kokius tik buvo galima tuomet gauti, bet ir keliais sąjungininkų monarchų ordinais⁸⁰. Lenkiški įrašai žymi ir ordinais apdovanoto *rusų kariuomenių*⁸¹ pulkininko Floryano Wrzosko (mirė 1855 m.) bei *rusų kariuomenių majoro*⁸² Arnolto Giedrojčio (mirė 1858 m.), palaidotų buvusiose Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinėse. Vadinas, rusų kalbos pasirinkimą turėjo nulemti ne karinės tarnybos, o pačių šeimos narių sprendimas.

Dviem įrašais buvo įamžintas valdinio ir valstybės pareigūno atminimas. Tai kolegijos asesorius (VIII klasės civilinis laipsnis rangų lentelėje) Tadeusz Siemkowski (žr. priedo nr. 3) ir Rusijos konsulas⁸³ Japonijoje Josifas Totničevičius (žr. priedo nr. 9).

Kalbant apie moterų atminimą, du įrašai įamžino karininkų žmonas (žr. priedo nr. 5, 25) ir jų vaikus (žr. priedo nr. 26). Dar viena įamžinta kaip kolegijos ase-

soriaus žmona (žr. priedo nr. 2), kita – kaip gubernijos sekretoriaus (XII klasės civilinis laipsnis rangų lentelėje) žmona. Dviejų moterų epitafijose greta rusiškų pavardžių nurodomos ir gerai žinomos, lenkiškai kultūrai būdingos mergautinės pavardės (žr. priedo nr. 18, 21).

EPIGRAFINIŲ ĮRAŠŲ KŪRIMO TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

Epigrafinių įrašų kalimas Rusijos imperijos įstatymuose buvo apibrėžtas tik iš dalies. XIX a. antroje pusėje, kai pradėjo daugėti rusiškų įrašų, buvo nustatyta, jog siekiant pastatyti kokį nors paminklą Rusijos imperijoje, gavus gubernijos valdytojo leidimą, būtina buvo informuoti Vidaus reikalų ministeriją⁸⁴. Paminklų statymas ir priežiūra buvo patikėta⁸⁵ Gubernijų statybos ir kelių komisijoms (Губернская Строительная и Дорожная Коммисія). Tarp Vilniuje veikusios komisijos veiklos dokumentų yra 1854 metų byla⁸⁶ apie antkapinio paminklo įrengimą poetui Vasilijui Andrejevičiui Žukovskiui (Васілій Андреевич Жуковскій, 1783–1852). Tarp byloje esančių dokumentų yra kreipimasis į komisiją, kuriame paaiškinama, jog V. Žukovskio artimieji ir draugai neturi ketinimų statyti palaidojimo vietoje didžiulio arba puošnaus paminklo, todėl reikia surinkti *nelabai didelę* pinigų sumą.⁸⁷ Monumentas turėjo iškilti Šv. Trejybės Aleksandro Nėviškio Lauroje (Свято-Трѳіцкая Алексáндро-Нѳвская лáвра), greičiausiai šiame ansamblyje esančiose Tichvinskio kapinėse (Тихвинское кладбище), kur iš Baden Badeno (Vokietija) buvo atvežti ir palaidoti poeto palaikai.⁸⁸ Šiandien

79 LOTMAN, Jurij; PIATIGORSK, A. Tekstas ir auditorijos struktūra. Iš *Kultūros semiotika*. Vilnius, 2004, p. 154.

80 GIRININKIENĖ, Vida; TOLKAČEVSKI, Kšištof. Atminimo takai. Iš *Vilniaus Bernardinų kapinės 1810–2010*. Vilnius, 2010, p. 304.

81 *Spis nagrobków, znajdujących się w kościele parafjalnym SS. Filipa i Jakóba w Wilnie, jak też i na przyległym cmentarzu, od lat kilkunastu już zamkniętym. Sporządzony w czerwcu 1885 r.* 1885. LMAVB RS, f. 9–1761, lap. 24.

82 Ten pat, lap. 60.

83 Epigrafiniame įrašė nurodyta, jog tai pirmasis Rusijos konsulas Japonijoje. Oficialiais duomenimis, pirmuoju Rusijos konsulu Japonijoje tapo Josifas Antonovičius Goškėvičius (Иосиф Антоно-

вич Гошкевич, 1814–1875). Kadangi tiek vardas ir tėvavardis, tiek gyvenimo metai ir tarnybos vieta sutampa, galima manyti, jog tai tas pats asmuo. O antkapio įrašė arba jo nuoraše pavardėje buvo įvelta klaida.

84 *Свод законов Российской империи издания 1857 года*. 1857, том 1, част 2, кн. 4, ст. 1311, p. 212.

85 Ten pat, 1857, том 12, част 4, ст. 40, пункт 5, p. 11.

86 *Виленской губернской строительной и дорожной комиссії дѳло о сборе денег*. 1854. LVIA, f. 382, ap.1, b. 265,

87 Ten pat, lap. 1.

88 ŠILBAJORIS, Rimvydas. Žukovskij Vasilij Andrejevič. Iš *Lietuvių enciklopedija*. T. 35. Boston, 1966, p. 426–427.

V. Žukovskio palaidojimo vietą žymi didžiulis monumentas, kurio autorystė priskiriama garsiam Rusijos skulptoriui Peteriui Clodtui von Jürgensburgui⁸⁹ (1805–1867). Atrodo, kad tai ir yra tas paminklas, kurio statybai 1854 m., praėjus dvejiems metams po poeto mirties, buvo renkamos lėšos. Pačioje byloje jokių paminklo brėžinių nėra. Daugiau bylų, susijusių su paminklų ar antkapių statymu, tarp Vilniaus gubernijos statybos ir priežiūros komisijos (Vilniaus gubernijos valdybos Statybos skyrius, F. 382, ap. 1–2) dokumentų nerasta.

Valstybės inicijuoti paminklai buvo griežtai globojami. Už paminklo, kurį pastatė arba leido pastatyti valstybė, išniekinimą ar apgadinimą buvo numatytos laisvės atėmimo bausmės iki trejų metų⁹⁰. Minėtieji nurodymai skirti tik viešiesiems (oficialiems) paminklams ir jų epigrafiniams įrašams, jie nebuvo taikomi kapinėse statomiems paminklams.

Nekropolijų steigimo aspektai taip pat buvo apibrėžti⁹¹, tačiau jokių kapinių paminklų reikalavimų nepateikta. Paminėtina tik tai, jog kalinių, mirusių vykstant tyrimui, laidojimo reikalais rūpinasi vietinė valdžia⁹². Todėl nuteistų ir nužudytų sukilimų dalyvių žinomų kapaviečių Lietuvoje turime nedaug.

Epigrafinių įrašų raižymo nepalietė ir cenzūros įstatymas. Cenzūrai turėjo būti pateikti raštijos, mokslo ir meno kūriniai, skirti leidybai valstybės viduje, naudojantis spausdinimo, graviravimo arba litografijos būdais⁹³. Raštijos, mokslo ir meno kūriniais laikomos įvairios knygos, leidžiamos visomis kalbomis, atspaudai, piešiniai, brėžiniai, planai, žemėlapiai⁹⁴. Taigi epigrafiniai memorialiniai įrašai nepateko į leidinių kategoriją.

Išvados

1. Dauguma rusiškų memorialinių įrašų katalikų kapinėse atsirado XIX a. antroje pusėje. Tai gali būti traktuojama kaip etapais vykusios Rusijos imperijos kovos su Katalikų ir Unitų bažnyčiomis Abiejų Tautų Respublikos žemėse pasekmė. Iš pradžių carų politika buvo orientuota į Katalikų bažnyčios vaidmens ir autoriteto mažinimą. Kartu buvo kovojama ir su katalikams artimais bei jiems palankiais unitais, siekiant juos prijungti prie Stačiatikių bažnyčios. Kovojant buvo nusitaikyta į lenkų kalbą kaip į visuotinį komunikavimo kanalą. XIX a. turėjo atsirasti Bažnyčios visapusiškos kontrolės mechanizmas. Vis dėlto prievartinis gyventojų atitraukimas nuo jų tikėjimo neretai tapdavo akstinu dar labiau palaikyti skriaudžiamuosius ir visai reikšti protestą. Epigrafiniai įrašai galėtų byloti apie tų asmenybių politinį pasirinkimą.
2. Kirilika užrašyti įrašai įamžino daugiausia karininkų, tarnavusių rusų armijoje, bei valdinių ir jų artimųjų kapus. Jų asmenybes lengva identifikuoti, kadangi neretai, be karinio laipsnio ar titulo, nurodoma ir tarnavimo vieta, karinis būrys ir

pan. Pastebėta, jog kartais greta moterų rusiškų pavardžių pateikiamos lenkiškos mergautinės pavardės, o tai galėtų byloti apie dviejų tautų asimiliaciją. Dėl biografinių ir archyvinių duomenų trūkumo sunku nustatyti šių asmenų tautinę orientaciją ir įsitikinimus, o tai galėtų paaiškinti rusų kalbos pasirinkimo motyvus.

3. Lyginant rusiškus įrašus su to laikotarpio lenkiškais, akivaizdu, jog pirmuosiuose vartojama kalba yra gana „šalta“. To laikotarpio lenkiškiems įrašams būdingas romantinis jausmingumas, neretai perdėtas sentimentalumas, išreiškiamas ilgais ilgesingų žodžių sakiniais velioniui. Rusiškuose įrašuose tokių motyvų pasitaiko retai ir paprastai jie būna trumpi ir lakoniški. Nors rusiškų epitafijų struktūra gana panaši, dažniausiai atsisakoma pamaldumo ar tikėjimo apraiškų.
4. Paminklų statymas kapinėse nebuvo reglamentuotas, o paminkliniai tekstai nebuvo cenzūruojami. Todėl tiek turinio, tiek teksto išraiškos galimybės turėjo priklausyti paminklo mecenatui. Pasirinkta kalba tapdavo ne tik informacijos įamžinimo įrankiu (t. y. kodu), bet ir įamžintojo tapatybės išraiškos bruožu. Bet kuris tekstas rašomas tam, kad vėliau būtų perskaitytas. Epitafijas dažniausiai skaitydavo velionio artimieji, nors ir nedažnai, tačiau periodiškai (pavyzdžiui, per Vėlines lankydami kapus) susidurdami su tekstais. Todėl kalba ir turinys turėjo bent minimaliai būti derinamas prie jų poreikių.

Šaltiniai ir literatūra

Šaltiniai

1. *Kartotekų kolekcija*. 1932–1937. LMAVB RS, F. 28–1.
 2. *Spis nagrobków w Wilnie, znajdujących się w kościele niegdyś parafjalnym, obecnie zaś filijalnym S-go Stefana w Wilnie, jak też i na przyległym cmentarzu, od lat kilkunastu już zamkniętym. Sporządzony w maju 1885 r.* 1885. LMAVB RS, f. 9–1760, lap. 1–100.
 3. *Spis nagrobków, znajdujących się w kościele parafjalnym SS. Filipa i Jakóba w Wilnie, jak też i na przyległym cmentarzu, od lat kilkunastu już zamkniętym. Sporządzony w czerwcu 1885 r.* 1885. LMAVB RS, f. 9–1761, lap. 1–74.
 4. *Spis nagrobków, znajdujących się na cmentarzu kościoła parafjalnego S. Rafała w Wilnie na Pióromon-*
cie od lat kilkunastu już zamkniętym. Sporządzony w czerwcu 1885 r. 1885. LMAVB RS, f. 9–1761, lap. 75–92.
 5. *Odpisy metryk Kościoła M. B. Pocieszenia w Wilnie za 1930 r.* 1930. LVIA, f. 634, ap. 4, b. 341, lap. 1–8.
 6. *Vilniaus šv. Jonų Romos Katalikų vyskupijos mirties metrikų knyga*. 1844. LVIA, f. 604, ap. 20, b. 54.
 7. *Виленской губернской строительной и дорожной комиссии дѣло о сборе денег*. 1854. LVIA, f. 382, ap. 1, b. 265, lap. 1–5.
 8. *Метрическая книга за август 1882 года во-данная из Литовской консистории Виленскому свят Троицкому Монастырю для записи актов*. 1882–1892. LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 245, lap. 1–5.
- 89 Žr.: <http://www.hellopiter.ru/The_Aleksandro-Neva_monastery5.html> [žiūrėta 2016 m. vasario 25 d.].
- 90 *Свод законов Российской империи издания 1857 года*. 1857, том 15, кн. 2, ст. 315, p. 85.
- 91 Ten pat, 1857, том 13, кн. 2, ст. 909–934, p. 158–162.
- 92 Ten pat, 1857, том 13, кн. 2, ст. 920, p. 160.
- 93 Ten pat, 1857, том 14, разд. 2, ст. 1, p. 3.
- 94 Ten pat, 1857, том 14, разд. 2, ст. 2, p. 3.

1. BALČIŪNIENĖ, Asta. Klaipėdos krašto liuteroniškų kapinių paminkliniai įrašai lingvistiniu aspektu. Iš *Klaipėdos krašto konfesinis paveldas: tarpdisciplininiai senųjų kapinių tyrimai*. Sud. Silva Pocytė. Klaipėda, 2012, p. 62–75. (*Acta historica Universitatis Klaipedensis*, t. 25).
2. BARONAS, Darius; ČERNIUS, Remigijus; JOVAIŠA, Liudas ir kt. *Kriekščionybės Lietuvoje istorija*. Sudarė Vytautas Ališauskas. Vilnius: Aidai, 2006.
3. BRUŽIENĖ, Jovita. *Kartografinio diskurso semiotika: 1613 m. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapių analizė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.
4. BUKANTYTĖ, Eglė. Vokiškosios senųjų Klaipėdos krašto kapinių epitafijos: kalbinis aspektas. Iš *Acta historica Universitatis Klaipedensis*. T. 25: Klaipėdos krašto konfesinis paveldas: tarpdisciplininiai senųjų kapinių tyrimai. Klaipėda, 2012, p. 77–87.
5. BUKANTYTĖ, Eglė. XVIII–XIX a. Klaipėdos krašto vokiškos epitafijos Prūsijos epitafijų kontekste. *Knygotyra*, 2015, t. 64, p. 288–304.
6. CRESPO-FERNANDEZ, Eliecer. Euphemistic conceptual metaphors in epitaphs from Highgate Cemetery. In *Metaphor and Metonymy revisited beyond the Contemporary Theory of Metaphor*. Ed. by Francisco González-García, María Sandra Peña Cervel and Lorena Pérez Hernández. John Benjamins publishing company, 2013, p. 201–228. Ribota prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=364bAgAAQBAJ&pg=PA203&lpq=PA203&dq=linguistic+epitaph+research&source=bl&ots=T7HZYpljnA&sig=SK_NRBA8UMsRCkLjw7ptejOHNB4&hl=en&csa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=linguistic%20epitaph%20research&f=false> [žiūrėta 2016 m. vasario 11 d.].
7. DYLAĞOWA, Hanna. Unia brzeska: Geneza – dzieje – zagłada. In *Czterechsetlecie zawarcia unii brzeskiej 1569–1996*. Toruń, 1998, p. 11–24.
8. GAUME. *Cmentarz w dziewiętnastym wieku czyli ostatnie słowo solidarnych*. Przełożył na język polski i wydał ks. Wł. Magnuski. Warszawa: w drukarni Czerwińskiego i spółki, 1878.
9. GIRININKIENĖ, Vida. Bernardinų kapinių statiniai. Iš *Vilniaus Bernardinų kapinės, 1810–2010*. Sud. Vida Girininkienė. Vilnius: Versus aureus, 2010, p. 139–189.
10. GIRININKIENĖ, Vida; TOLKAČEVSKI, Kšištof; PAJĖDAITĖ, Ingrida. Atminimo takai. Iš *Vilniaus Bernardinų kapinės, 1810–2010*. Sud. Vida Girininkienė. Vilnius: Versus aureus, 2010, p. 231–416.
11. GUDAVIČIUS, Edvardas. Epigrafas, 1. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 5. Vilnius, 2004, p. 530.
12. HARRIS, Cyril M. Memorialas. Iš *Iliustruotas architektūros istorijos žodynas*. Vilnius, 2007, p. 325.
13. HERAT, Manel. The finally goodbye: The linguistic features of gravestone epitaphs from the nineteenth century to present. *International Journal of Language Studies*, 2014, vol. 8, no. 4, p. 127–150.
14. Inskripcija. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 8. Vilnius, 2005, p. 149.
15. JOVAIŠA, Liudas. Vilniau jėzuitų naujokyno gnomos. *Menotyra*, 2004, t. 36, p. 17–25.
16. KAJACKAS, Algimantas. Brastos bažnytinė unija. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 2003, t. 3, p. 430–431.
17. KUBILIUS, Vytautas. Epigrafas, 2. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 5. Vilnius, 2004, p. 530.
18. LAKOFF, George; JOHNSON, Mark. *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press, 1980.
19. LIKOWSKI, Edward. *Unia Brzeska (r. 1569)*. Warszawa: Skład główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa; Kraków G. Gebethner i S-ka, 1907.
20. LOTMAN Jurij; PIATIGORSK, A. Tekstas ir auditorijos struktūra. Iš *Kultūros semiotika: straipsnių rinkinys*. Vilnius, 2004, p. 154.
21. MAŁACHOWICZ, Edmund. *Wilno: Dzieje. Architektura. Cmentarze*. Wrocław, 1996.
22. MATULIS, Steponas. Lietuva ir Apaštalų sostas 1795–1940. Iš *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*. T. 4. Roma, 1961, p. 153–174.
23. Memorialas. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 14. Vilnius, 2008, p. 657.
24. MERKYS, Vytautas. Romos katalikų ir jų dvasininkų teisių varžymai Rusijos imperijos

- Šiaurės Vakarų krašte 1864–1901 m. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2002, t. 20, p. 247–322.
25. PATIEJŪNIENĖ, Eglė. *Brevitas Ornata*: mažosios literatūros formos XVI–XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spaudiniuose. Vilnius, 1998.
26. POCYTĖ, Silva. XX a. Klaipėdos krašto gyventojų klaidėdikių kultūrinio ir tautinio tapatumo išraiškos epitafijose. *Lituanistica*, 2013, t. 59, nr. 4, p. 235–251.
27. POCYTĖ, Silva. Klaipėdos krašto istorijos daugiakalbiškumas ir konfesinio paveldo senosiose kapinėse specifika Lietuvos kontekste. Iš *Klaipėdos krašto konfesinis paveldas*: tarpdisciplininiai senųjų kapinių tyrimai. Sud. Silva Pocytė. Klaipėda, 2012, p. 34–61. (*Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, t. 25).
28. *Powinności chrześcianskie czyli Katechizm misyjny: nauczający, co powinien każdy chrześcianin wierzyć, wiedzieć, czynić; aby mógł być zbawionym: z przydatkiem roznych pieśni*. Wilno: w Drukarni XX. Bazylianow, 1801.
29. POŹARSKI, Krzysztof. *Rzymskokatolicki Cmentarz Wyborski w Sanki Petersburgu (1856–1950)*: księga pamięci. Sankt Petersburg; Warszawa, 2003.
30. PRAŠMANTAITĖ, Aldona. Peterburgo politika Lietuvos unitų atžvilgiu XIX amžiuje. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 1998, t. 12, p. 425–435.
31. PUZINAS, Jonas. Įrašas. Iš *Lietuvių enciklopedija*. T. 9. Boston, 1956, p. 60–62.
32. SEMKOWICZ, Władysław. *Paleografia łacińska*. Kraków, 1951.
33. SYRNICKA, Krystyna. O komizmie w epitafiach. Iš *Meninis tekstas*: Suvokimas. Analizė. Interpretacija: mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2006, p. 19–26.
34. SYRNICKA, Krystyna. *Polska epigrafika nagrobna na Wileńszczyźnie*. Tradycja i współczesność. Wilno; Lublin, 2001.
35. SKŁODOWSKI, Jan. *Cmentarze na Żmudzi = Żemaičių kapinės: polskie ślady przeszłości obojga narodów*. Warszawa, 2013.
36. STALIŪNAS, Darius. *Rusinimas*: Lietuva ir Baltarusija po 1863 metų. Vilnius: LII leidykla, 2009.
37. SUBAČIUS, Giedrius. Lietuviški XIX a. Pavandenės antkapių užrašai. *Žemaičių praeitis* 6: Pavandenė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1996, p. 79–81.
38. SUBAČIUS, Giedrius. Seniausios lietuviškos Mosėdžio kapų epitafijos. *Žemaičių žemė*, 1998, nr. 4, p. 17, 22–23.
39. SUBAČIUS, Giedrius. Senieji Renavo kapų tekstai. *Žemaičių praeitis* 9: Renavas. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, p. 231–234.
40. ŠENAVIČIENĖ, Ieva. Unitų Bažnyčios valdymas Rusijos Imperijoje 1796–1839 m. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2005, t. 26, p. 255–270.
41. ŠILBAJORIS, Rimvydas. Žukovskij Vasilij Andrejevič. Iš *Lietuvių enciklopedija*. T. 35. Boston, 1966, p. 426–427.
42. TARPLEY, Fred Anderson. Historical Aspects of Linguistic Research in East Texas. *East Texas Historical Journal*, 1964, vol. 2, iss. 1, p. 18–25.
43. TOLKAČEVSKI, Kšištof. Asmens įvaizdis XIX a. Vilniaus kapinių epitafijose: komunikacinis aspektas. *Knygotyra*, 2013, t. 61, p. 45–83.
44. TOLKAČEVSKI, Kšištof. Epigrafinių memorialinių įrašų publikavimo patirtys Lietuvoje XIX amžiuje. *Senoji Lietuvos literatūra*, 2016, kn. 39 (spaudoje).
45. Unitai. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2013, t. 24, p. 364.
46. *Свод законов Российской империи издания 1857 года*. 1857, том 1–15.
47. СМОЛЕНЧУК, Алесь. Попытки введения русского языка в католическое богослужение в Минской и Виленской диоцезиях 60–70-е гг. XIX в. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2002, t. 20, p. 141–154.

PRIEDAS

Rusiški epigrafiniai memorialiniai įrašai
katalikiškose kapinėse Vilniuje

Eil. Nr.	Įrašo tekstas	Kapinės	Nuoroda į šaltinį
1.	Памятник Діъвицы Маріи Бекъ родившейся 1807 года Августа 5 дня скончавшейся 1824 года Наября 30 дня Добродительнѣйшей дочери отъ оплакивающихъ потерю ея родителей К.Б.Б.Б.	Bernardinų kapinės	LMAVB RS, f. 28–1, B 103.
2.	Здѣсь покоится прахъ Юзефины Маріи жены Коллежскаго Ассесора Федора ЧЕРВИНСКАГО Родившейся отъ Полковника Франуа Де Дебуа Представившейся 6го Сентября 1844 года НА 42^{мъ} ГОДУ ОТЪ РОДУ Оставявъ печальной скорби мужа и 2^{мъ} сыновеи Александра и Владиміра J. H.	Rasų kapinės	LMAVB RS, f. 28–1, Cy 208.
3.	Коллежскій Ассесоръ Фаддей Осиповичъ Семковскій родился 1764 скончался 1817 года Января 19. Обновленъ памятникъ 1847 года дѣтьми Марією и Александромъ Кокаревыми. I. H.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės	LMAVB RS, F9-1761, l. 51.
4.	Здѣсь покоится Викентія изъ Подгайскихъ Ульянова ум. 24 Августа 1860 им. отъ роду 24 года	Šv. Rapolo kapinės	LMAVB RS, f. 28–1, U 5a.
5.	Михалина Игельстрёмъ род. 10 Іюня 1831. ск. 15 Марта 1866.	Rasų kapinės	Yra išlikę paminklas

Eil. Nr.	Įrašo tekstas	Kapinės	Nuoroda į šaltinį
6.	Матери Маріи Федоровнѣ и Отчиму Федору Еперіевичу Галаткинымъ Матъ сконч. 1867 Отчимъ сконч. 1870 на 66 г. жизни отъ дочери	Rasų kapinės (?)	LMAVB RS, f. 28–1, G 17.
7.	Анна Ростиславовна Апрянина род. 1839 + 1872 Призри меня и помилуй меня по суду свое.... имя твое	Rasų kapinės (?)	LMAVB RS, f. 28–1, A 60.
8.	Отставной подпалковникъ Константинъ Крузе скончался 1873 года на 57 году жизни Упокой Господи душу его Аминь	Rasų kapinės	LMAVB RS, f. 28–1, Kr 448.
9.	Іосифъ Антоновичъ Тотничевичъ Первый російскій консуль въ Японіи род. 1824 + 1875	Rasų kapinės	LMAVB RS, f. 28–1, T 88.
10.	[paminklo priekyje] S. P. Generał Leonard Biały zm. 24 Listopada 1877 r. prosi o zdrowas Marja [paminklo kairėje pusėje] Генераль Леонардъ Онуфріевичъ Бялы скон. 24 Ноября 1877 г. на 70 г. жизни.	Šv. Stepono kapinės	LMAVB RS, F9-1760, l. 56.
11.	Блаженной Памяти Штабъ Ратмистру Іосифу Адамовичу + 1878 г. Господи Спаси Гръчника	Rasų kapinės (?)	LMAVB RS, f. 28–1, A 17.

Eil. Nr.	Įrašo tekstas	Kapinės	Nuoroda į šaltinį
12.	Вдова Губернскаго Секретаря Матрена Ивановна Анатієнко умершая 1878 г. на 39 году жизни своей, просить прихадящихъ о молитву за упокой души ея	Rasų kapinės	LMAVB RS, f. 28–1, A 59.
13.	Незабвенной памяти дочери Инженеръ D. E. E. Діъвицы Ольги Косманъ + 1878	Rasų kapinės (?)	LMAVB RS, f. 28–1, Ko 321.
14.	Семеновъ Антонъ Антоновичч умеръ 1878 г. на 79 году жизни	Rasų kapinės	LMAVB RS, f. 28–1, Si 22.
15.	Палковникъ Матчинъ Степанъ родившійся 1810 скончался 1880 г. Память отъ дитей отцу	Rasų kapinės	LMAVB RS, f. 28–1, M 177.
16.	Викторъ Густавовичъ Игельстромъ род. 23 ^{го} дек. 1823 г. Умеръ 7 ^{го} окт. 1880 г.	Rasų kapinės	Yra išlikęš paminklas
17.	Паулина Томашевская Ум. 10 Марта 1883 г На 37 году отъ роду Миръ Тебѣь дорогая Супруга	Rasų kapinės	LMAVB RS, f. 28–1, T 72.
18.	Joanna ДУНКЕЛЬ Урожд. Войцехобская Сконч. 12 Марта 1883. Со Святыми	Rasų kapinės	LMAVB RS, f. 28–1, Dr 192.
19.	Михаиль Леонардовичъ Бялы + 1884 г. Ма [?] 9 д.	Šv. Stepono kapinės	LMAVB RS, F9-1760, l. 103.
20.	Командиръ 103 полка Владиміръ Леонардовичъ Бялы + 6 Авг. 1885 г.	Šv. Stepono kapinės	LMAVB RS, F9-1760, l. 104.

Eil. Nr.	Įrašo tekstas	Kapinės	Nuoroda į šaltinį
21.	[paminklo priekyje] Š. P. Maksymilija z Andruszkiewiczów Pantielejewa 18 20/IV 85 [paminklo gale] Здiсь Покоится прахъ Максимилiи ПАНТЕЛЪЕВОЙ урожденная Андрушкевичъ Любящiй мужъ женiь	Rasų kapinės	Yra išlikęs paminklas
22.	Пелагія Карамытова ск. 14 апр. 1896 г. На 57 г. жизни Память отъ второй жены	Bernardinų kapinės	LMAVB RS, f. 28–1, K 64.
23.	Июлия Дмитриевна Аганова 1845–1881 Дорогой, незабвенной патери 1902	Rasų kapinės	LMAVB RS, f. 28–1, A 26.
24.	Мария Александровна Ельшина ум. 24 Априля 1912 г. отъ Любящихъ дiтей и внуковъ	Rasų kapinės	LMAVB RS, f. 28–1, E 19.
25.	Полковница Мария Викентьевна Корицкая урожденная Юшкевичъ 1850–1912 Мирь Праху Твоему Доблестная жена идеальная мать любящая бабушка	Rasų kapinės	LMAVB RS, f. 28–1, Ko 285.

Eil. Nr.	Įrašo tekstas	Kapinės	Nuoroda į šaltinį
26.	Корецкіе Іосифъ трехъ лятъ Ольга 9 ^т и мясяцевъ Покойтесъ дїѣтки до радостнаго дня	Rasų kapinės	LMAVB RS, f. 28–1, Ko 280.

RUSSIAN EPIGRAPHIC MEMORIAL INSCRIPTIONS OF THE 19TH CENTURY IN VILNIUS CATHOLIC GRAVEYARDS

Kšištof Tolkačevski

Summary

The article is aimed at the analysis of 19th century epitaphs, inscribed in the Russian language in Vilnius Catholic graveyards, treating the epitaphs as a source of interdisciplinary research. Back then, it was common practice to engrave epitaphs in Catholic cemeteries in Polish and Latin languages. Occasionally, epitaphs in French and German languages were engraved on the tombs of the persons having respective nationalities. The Polish language was prevailing on the Lithuanian territory in the 19th century as a language universally used by representatives of a certain cultural layer, that is, the Catholics, both Poles and Lithuanians. The article presents an analysis of epigraphic memorial inscriptions in Vilnius churchyard burial grounds (St. Stephen, St. Jacob and St. Philip) and the graveyards outside the city limits (Rasos, the Bernadines' and St. Raphael). The analysis is based on the copies of tombstone epitaphs compiled in 1885 by the collector and a prominent figure in the field of culture Albert Ludwik Zasztowt (1850–1918), stored in the Wroblewski library of the Lithuanian Academy of Sciences, and the catalogue of the persons buried in Vilnius graveyards, created by Waclawo Wejtko (1861–1939). The author sought to reconstruct Russian epigraphic memorial inscriptions in Vilnius graveyards (given in the Annex). In total, 26 inscriptions have been identified. During the research, the traditional and most common Catholic epitaph of the 19th has broken down into structural elements. These elements are further defined in order to identify their functions, as part of the text. On the basis of such findings, the text structure of Russian inscriptions is then researched. In such a way, light is shed on the elements of the texts inscribed in Cyrillic script from a semiotic point of view. The article also presents an analysis of the historic context of the emergence of such a source and changes in the use of language in the end of the 19th century. Furthermore, the article aims at identifying the links between biographistics and keeping alive the memory as well as analysing the relationship between the text creator and the reader.

Įteikta 2016 m. vasario 29 d.

Priimta 2016 m. balandžio 12 d.